

Den Postantropocentriske Revolution

Af: Alex K. Tonnesen, RUC, forårssemesteret 2005

Modul K2, Kandidatuddannelsen i Forvaltning, Inst. 8

Dette projekt søger at konstruere politisk-videnskabelig progressivitet. Udgangspunktet tages i analyserne af den kontemporære kapitalisme som Hardt & Negri foretager i *Multitude*, med fokus på multitudens potentiale og deres tese om fælledens position som både start og slutpunkt for kapitalistisk produktion og følgelig udbygningens ændrede funktion fra privat appropriering af merværdi (temporal) til privat ekspropriering af det fælles (spatial). Herudover argumenteres der for en radikal Deleuziansk/Spinozistisk inspireret tilgang til verden igennem en læsning af diverse Marxistiske tekster. Først et par citater:

”Skizoanalysens opgave er utrætteligt at sønderdele egoer og deres forudsætninger; befri de præpersonlige singulariteter de indelukker og undertrykker; mobilisere de strømme de ville være i stand til at udsende, modtage eller opsnappe; altid etablerende yderligere og mere skarpt skizzerne og bruddene langt under identitetens vilkår; og montere begærsmaskinerne der gennemkrydser enhver og grupperer enhver med andre. For enhver er et bundt (*un groupuscule*) og må leve som sådan - eller nærmere, som Zen-tebøtten der er gået i tusind stykker, hvis samtlige revner er repareret med cement lavet af guld...” -Deleuze og Guattari (1972), *Anti-Ødipus*, afsnit 4.5. Min oversættelse fra den engelske oversættelse, The Athlone Press: London: 1984, p. 362.

”I formlen kapital – profit, eller endnu bedre kapital - rente, jord - jordrente, arbejde - arbejds løn, i denne økonomiske treenighed, som skal udtrykke sammenhængen mellem værdiens og i det hele taget rigdommens bestanddele og deres kilder; er den kapitalistiske produktionsmådes mystifikation, tingliggørelsen af de sociale relationer, den umiddelbare sammenvoksning af stoflige produktionsrelationer med deres historisk-sociale karakter (*Bestimmtheit*), blevet fuldbyrdet: den forheksede, fordrejede og på hovedet stillede verden, hvor Monsieur le Capital og Madame la Terre driver deres spøgeri som sociale karakterer og tillige umiddelbart som simple ting.” – Marx (1894), *Kapitalen*, 3 bind, kapitel 48. Oversættelse: Let modificeret fra Rhodos, København: 1972, p. 1068-69.

Historien og Descartes¹

¹ De næste sidder, frem til fodnote 2, er i alt væsentligt en parafrasering af afsnittet ”Excursus 1: Method: In Marx’s Footsteps” side 140-157 i *Multitude*, Hardt og Negris "Empire 2" bog, *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire* (2004, New York: Penguin). Denne form er valgt fordi afsnittet i ganske komprimeret men dog let tilgængelig form belyser en række centrale forhold og udviklinger, der til sammen på den mest hensigtsmæssige vis leder frem til projektets egne pointer.

En af nøglerne i Marx' historiske materialisme er, at teorier om det sociale må stemme overens med den samtidige sociale realitet. Derfor må man "depart from Marx's theories to the extent that the object of his critique, capitalist production and capitalist society as a whole, has changed." (*Multitude*: p. 140). Men når man går foran Marx får man alligevel hele tiden en mistanke om at han allerede har været der. Væsentlige elementer i metoden er den historiske tendens, den reelle abstraktion, antagonismen, og konstitueringen af subjektivitet

Når Marx i *Kapitalen* studerer industrielt arbejde er han godt klar over at det på dette tidspunkt udgør en infinitesimal del af verdensøkonomien ifht. landbrug mv. Det han havde øje for var dets potentiale, et blik for hvilke frø der ville vokse og hvilke der ville visne. Det væsentligste er følgelig: "Marx's great effort in the mid-nineteenth century was to interpret the tendency and project capital, then in its infancy, as a complete social form." (*Multitude*: p. 141). Implicit ligger idéen om historisk periodisering. Der foregår små ændringer hele tiden, men der er også store paradigmer der i længere tidsperioder definerer vidensstrukturer, normalitet, hvad der er åbenlyst og hvad der er obskurt, hvad der overhovedet kan tænkes og hvad der ikke kan. Passagen fra en periode til en anden er karakteriseret ved et skift fra en tendens til en anden. Det vi gennemgår i kontemporær kapitalisme er karakteriseret ved skiftene:

Fra industrielt arbejdes hegemoni til immaterielt arbejdes hegemoni (ikke kvantitativt men som tendens/ledesnor), fra fordisme til post-fordisme, fra det moderne til det postmoderne.

Dette er der som bekendt ganske mange der har peget på, på overlappende måder, det nye, og snedige, ved Hardt og Negris analyse, er deres udlægning af hvad det nye egentlig, og mest fundamentalt, består i. Hver periode er struktureret af nogle fælles former, isomorfismer, der strukturerer diverse dele af periodens sociale realitet og tækning. Som Foucault så præcist har analyseret det, er der fx stærke fællestræk mellem modernitetens forskellige disciplinære institutioner: fabrikken, skolen, barakken, hospitalet osv. I dag er der i kontrast hertil netværk overalt hvor vi ser: militære organisationer, sociale bevægelser, erhvervslivsstrukturer, migrationsmønstre, kommunikationssystemer, fysiologiske strukturer, neurale transmittere, lingvistiske og personlige relationer osv. Det er ikke fordi netværk ikke har eksisteret tidligere, eller at menneskets hjerne pludselig er indrettet på en anden måde før, "it is that network has become a common form that tends to define our ways of understanding the world and acting in it. Most important from our perspective, networks are the form of organization of the cooperative and communicative relationships dictated by the immaterial paradigm of production" (*Multitude*: p. 142).

Der er ikke tale om at al, eller bare hovedparten, af produktionen mister greb med en fysisk materialitet, jordbrug beskæftiger fx stadig langt flere mennesker på verdensplan, præcis som det

gjorde under det industrielle arbejdes hegemoni, og den arketypiske mandlige, hvide, vestlige, bilfabriksarbejder har som bekendt alle dage været en minoritet, præcis som reklamebureauanden og den akademiske arbejder er det i den immaterielle produktions tid. Men den første størrelse havde tidligere, og den anden er i dag på vej til at få, et hegemoni; i kraft af den tendentialitet og styring de udøver over andet arbejde, indretningen af institutioner, måden at tænke på og socialt liv i det hele taget. Hardt og Negri bruger faktisk et længere afsnit på at vise hvorledes produktion i kapitalistiske landbrug er ved blive mere investeret af den immaterielle produktions hegemoni end den industrielle og, hvad vigtigere er, hvordan *bonden* som politisk figur og social kategori passer langt bedre ind i multitudens revolution end i proletariatets, hvor han lidt for nemt risikerede at blive et halehæng, en nyttig idiot, hvis paradoksale mål var sin egen afskaffelse som klasse og politisk aktør. (*Multitude*: p. 115-127)

En illustration af idéen om tendens og korrespondensen mellem tanke og social realitet kan gives ved Descartes metodologiske fundering "jeg tænker, derfor er jeg", som han fandt på ca. d. 10. november 1619 da han som soldat lå bivuakeret under 30-års krigen. Det er ikke fordi Descartes metodologiske opdagelse, hans vendte sig væk fra "studiet af verdens bog" til studiet af sig selv, skal reduceres til en stresset soldats reaktion, selvom hans åbenbaring selvfølgelig hænger sammen med hans sociale realitet, tværtimod ligger hans storhed i at have opdaget en tankemodus der korresponderer til en hel æra der var ved at dukke frem. Det suveræne, individuelle, tænkende selv har samme form som andre figurer der dukker op på samme tid i det moderne Europa, bl.a. den individuelle økonomiske aktør og den suveræne nationalstat, "... the entire set of relations that constitutes the reality of his situation make his theory thinkable." (*Multitude*: p. 144). I dag er der ved at ske et skift af samme størrelsesorden, både i social realitet og hvad der bliver og kan tænkes. Begge dele føder gensidigt ind i hinanden, som årsag såvel som virkning.

Arbejde og socialt liv

For Marx starter alting med produktionen og fra Smith og Ricardo overtager han idéen om at arbejdet er kilden til al værdi og velstand i kapitalismen. Men individets arbejde hjælper os ikke til at forstå kapitalistisk produktion, på trods af økonomernes Robinson Crusoe myte. Kapital skaber en kollektiv socialt sammenhængende produktionsform, hvor vi hver især producerer i samarbejde med utallige andre, og det ville være ligeså absurd at se værdi i kapitalistisk produktion som udspringende af isolerede individers arbejde, som det vil være at forstå udviklingen af sprog uden mennesker der lever sammen og taler med hinanden. "To understand capital we have to start from the concept of social labor - an abstraction but, as Marx claims, a rational abstraction that is in fact more real and basic to understanding the production of capital than any concrete instances of individual labor" (*Multitude*: p. 144).

Murerens, svejserens og den butiksansattes arbejde er ekvivalente og kommensurable fordi de indeholder et fælles element, abstrakt arbejde, generelt arbejde. Abstrakt arbejde er, som Marx forklarer, nøglen til at forstå den kapitalistiske idé om værdi, "If, as we said, in capitalist society labor is the source of all wealth, then abstract labor must be the source of value in general. Money is the ultimate representation of the indifference and abstraction of capitalist value." (*Multitude*: p. 144-145)

Her er der en vigtig forskel mellem Marx' og vores tid. Marx opstiller relationen mellem arbejde og værdi ved hjælp af korresponderende kvantitative størrelser: en bestemt mængde tid af abstrakt arbejde er lig en mængde værdi. Ifølge denne værdilov, udtrykkes værdi som målbare homogene enheder af arbejdstid, hvilket igen kædes sammen med analysen af arbejdsdagen og merværdien. Dette var snedigt nok ifht. bl.a. kravet om kortere arbejdsdage mv., dengang der var en klar adskillelse mellem arbejdstid og ikke-arbejdstid. Arbejdet er stadig i dag den fundamentale kilde til værdi i kapitalistisk produktion, men den har en helt anden temporalitet. For højtplacerede arbejdere ser vi kontorer med gode kantiner, work-out- og afslapningsrum kombineret med hjemmearbejdspladser, og hos lavtplacerede arbejdere ser vi nødvendigheden af at måtte jonglere flere (deltids-)job og andre (bl.a. uformelle) indkomstgenererende aktiviteter. En øget fleksibilitet og mobilitet og en generel opblødning af grænserne mellem arbejdstid og livstid. Denne tendens er endnu klarere i det immaterielle arbejde. Hvor materiel produktion, af fx biler, tv-apparater, tøj og mad, skaber *midlerne til socialt liv*, er der i den immaterielle produktion af idéer, billeder, viden, kommunikation, samarbejde og affektive (følelses-, værens- og kropslige) relationer, ikke tale om produktionen af midlerne til socialt liv, men om produktionen af *socialt liv selv*. Immateriel produktion er biopolitisk, et standpunkt der sætter os i stand til at se tilbage på hele den kapitalistiske produktions evolution med nye øjne - på samme måde som menneskets anatomi indeholder en nøgle til at forstå abens anatomi ifølge Marx i *Grundrisse*. Dette projekt går *Multitude* går i gang med og har som egentligt mål. En omfattende, og delvist vellykket, rekonstruktion af kapitalismens hidtidige udvikling, nutidige tilstand og fremtidige udvikling i lyset af den nye produktionsform og *multitude*-begrebet.

Fælleden

Selvom kapital kan defineres som en akkumulation af social velstand i form af varer eller penge, så er kapital dybest set en social relation. Produktion af kapital er, hvilket til stadighed bliver klarere og mere direkte, produktion af socialt liv. Marx peger også i denne retning med sit koncept om "levende arbejde", vores kreative kapaciteters formgivende ild, den grundlæggende menneskelige egenskab, nemlig evnen til at aktivt at engagere (os i) verden og skabe socialt liv. Denne kan indsnøres af kapitalen i lønarbejdet mv., men vil altid række ud over. Biopolitisk produktion er

således på den ene side *umålelig* da den ikke kan kvantificeres i tidsenheder, og på den anden side *videregående* ifht. den værdi som kapitalen kan ekstrahere, da kapitalen aldrig kan fange hele livet.

Relationen mellem arbejde og værdi i kapitalistisk produktion må gentænkes, da: "The central aspect of the paradigm of immaterial production we have to grasp here is its intimate relation with cooperation, collaboration, and communication - in short, its foundation in the common." (*Multitude*: p. 147). ["The common" skal både forstås som "fælleden" og som "det fælles"]

I gamle dage kaldte kapitalisten arbejderne hen til sin fabrik og satte dem i gang med at arbejde og samarbejde efter hans anvisninger og med (rå-)materiale og midler stillet til rådighed af ham. Men i immaterielt arbejde skaber arbejdet selv direkte midlerne til interaktion, kommunikation og samarbejde i produktionen. Affektivt arbejde (som det fx udføres i omsorgs- og uddannelsessektoren) konstruerer altid direkte en relation, ingen tænker alene men i forbindelse med andres tidligere og nutidige tanker og udviklingen af sprog er altid kollaborativ, "the creation of cooperation has become internal to labor and thus external to capital." (*Multitude*: p. 147).

Det som økonomer plejer at kalde "positive eksternaliteter", når med et simpelt eksempel værdien af ens hus stiger fordi naboen anlægger en pænere have uden at man selv har foretaget sig noget, altså social velstand skabt uden for den direkte produktionsproces hvis værdi kun kan indfanges delvist af kapitalen, passer generelt på resultaterne af immateriel produktion, og når disse resultater bliver fælles for samfundet danner de et slags råmateriale der ikke forbruges i produktionen, men faktisk øges af brug. Uddannelse, offentlig og privat infrastruktur herunder kommunikation, befolkningers generelle kulturelle udvikling, intelligens, affektive og tekniske evner er alle positive eksternaliteter fra erhvervslivets standpunkt. Kapitalen betaler ikke for disse eksterne kilder til velstand, men den kan heller aldrig kontrollere dem helt, og disse eksternaliteter, der er fælles for os alle, definerer i stadig større grad økonomisk produktion i sin helhed. "A theory of the relation between labor and value today must be based on the common. The common appears at both ends of immaterial production, as presupposition and result." (*Multitude*: p. 148). Da produktionsprocesserne selv er fælles, kollaborative og kommunikative, bliver arbejde og værdi biopolitiske i den forstand at *det at leve og det at producere tenderer mod at blive umulige at kende forskel imellem*. Når livet bliver gennemsyret af produktive og reproduktive handlinger, bliver det sociale liv i sig selv en produktiv maskine. (*Multitude*: p. 148)

Hardt og Negri anfører, sammenhængende med teserne ovenfor, at materiel velstand ikke er et mål i sig selv, men at: "The real wealth, which is an end in itself, resides in the common; it is the sum of the pleasures, desires, capacities, and needs we all share. The common wealth is the real and proper object of production." (*Multitude*: p. 149)

Antagonismen

Udbytning er i dag, som altid, navnet på arbejdernes konstante følelse af antagonisme. Teorien om udbytning må afsløre den daglige strukturelle vold, *Gewalt*, som kapitalen udøver over arbejdet som genererer denne antagonisme der igen tjener som basis for arbejdernes organisation og afvisning af kapitalistisk kontrol. Marx insisterer på at ethvert koncept om udbytning må baseres på værditeorien. For Marx er udbytning defineret i form af kvantiteter af arbejdstid, præcis som hans værditeori. Udbytningsgraden afhænger af hvor stor en del af arbejdsdagen som går ud over hvad der er nødvendigt for at arbejderne kan producere værdi svarende til sin løn. Merarbejde og merværdi produceret i dette tidsrum er nøglerne i Marx' definition af udbytning.

Men i dag er der, som beskrevet ovenfor, en anden relation mellem arbejde og værdi, og vores teori om udbytning må følgelig tilpasses. Som Hardt og Negri skriver: "But today, in the paradigm of immaterial production, the theory of value cannot be conceived in terms of measured quantities of time, and so exploitation cannot be understood in these terms. Just as we must understand the production of value in terms of the common, so too must we try to conceive exploitation as *the expropriation of the common*." (*Multitude*: p. 150)

Fælleden er blevet merværdiens omdrejningspunkt, og udbytning er den private appropriering af værdi der er blevet produceret som fælles. Producerede relationer og kommunikation er af natur fælles, men alligevel lykkes det kapitalen at appropriere dele af velstanden ved hjælp af alle mulige krumspring (intellektuel ejendomsret, patenter, arbejdsmoralen osv.). På en måde kan man sige at penge og finansialiseringen af økonomien opsummerer den obskure logik hvorved de traditionelle karakteristika ved kapitalistisk produktion falder væk, men hvor kapitalen alligevel formår at udøve sin kontrol og ekstrahere velstand: "Money, of course, is not only a general equivalent that facilitates exchange but also the ultimate representation of the common." (*Multitude*: p. 151)

Finansielle instrumenter, så som optioner og futures, kaster denne repræsentation af det fælles ind i fremtiden. Gennem finansielle markeder tenderer penge mod at repræsentere ikke bare den nutidige, men også den fremtidige værdi af fælleden: "Finance capital bets on the future and functions as a general representation of our common future productive capacities. The profits of finance capital are probably in its purest form the expropriation of the common." (*Multitude*: p. 151)

Udbytningslogikken er ikke på nogen måde ens for alle, eller over hele verden. Allerede ved opstillingen af teorien om tendens og en type arbejdes funktion som værende hegemonisk over andre, må man anerkende at dette implicerer en splittelse mellem arbejde. En splittelse der følger geografiske, racemæssige og kønslige hierarkier: "Managing the global divisions of labor and

power is one weapon at capital's disposal for maintaining command over global production and wealth." (*Multitude*: p. 151)

Basis og overbygning²

Livet har altid været gennemsyret af produktive og reproduktive handlinger, alt hvad industriarbejderen foretog sig når han ikke var på arbejde, sov, gik til fodbold eller familiefest osv., var vel reproduktive handlinger, ligesom stort set alle hans kones handlinger var reproduktive og/eller produktive, selvom hun ikke nødvendigvis havde lønarbejde. Det nye må her ligge i at man ikke kan *skelne* mellem produktive og reproduktive handlinger. Når konsulenten sidder ved sin hjemmearbejdsplads om aftenen er det på samme tid en produktiv handling ifht. hans lønarbejde og en reproduktiv handling i det den er langt mere behagelig og identitetskabende end at gøre rent eller lave mad til de skrigende børn eller selv prøve at spise den.

Marx anser det borgerlige samfund for den mest udviklede og mest komplekse historiske organisering af produktion, og han har således et fremadskridende historiesyn, hvor produktionsrelationer bygger på tidligere tiders sociale relationer i delvist omdannet form, ”*Human anatomy contains a key to the anatomy of the ape.* [my italic] The intimations of higher development among the subordinate animal species, however, can be understood only after the higher development is already known. The bourgeois economy thus supplies the key to the ancient, etc.”³, men ikke på en måde hvor alle historiske forskelle skal udgindres og borgerlige træk ses i alle tidligere samfundsrelationer. Tiende og andre feudale størrelser kan således forstås hvis man kender til jordrenten, men man må ikke identificere dem som ens. Udviklingen fra en grundlæggende samfundsstruktur til en anden er et komplekst spørgsmål, fx som den udspillede sig under kapitalismens og modernitetens fremvækst og de borgerlige revolutioner i slutningen af 1700-tallet og i 1800-tallet. Som Ernest Mandel har udtrykt det: ”Evolution er ikke identisk med revolution. Man gør dialektik til sofisme, hvis man slutter fra, at der ikke findes nogen rigid, absolut skillelinje mellem evolution og revolution, til at der ikke er nogen grundlæggende forskel på dem overhovedet.”⁴. Dette er meget præcist, men Mandels ide om beskaffenheden af afgørende samfundstransformationer, evolutionære, såvel som revolutionære, må der gøres op med. Mandel er af den opfattelse af ændringer sker når en socioøkonomisk udvikling af produktivkræfterne ikke længere stemmer overens med de stadig eksisterende herskende produktionsforhold, under omstændigheder hvor folk ikke opfatter den uretfærdighed de er underlagt som uundgåelig og tror på at en bedre samfundsorden kan blive virkelig. Sidste del holder, men første er problematisk. Denne diskussion har stået centralt i marxismen, og en teoretiker som Cohen har elaboreret meget

² Parafraze slut

³ - Marx, *Grundrisse*, Introduction, part 3: The Method of Political Economy. See: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch01.htm>

over forholdet mellem basis og overbygning, se (Cohen 1988)⁵. Diskussionen har i nogen grad handlet om hvad Marx egentlig har ment med udsagn som at 'overbygning rejser sig på den økonomiske basis' mv., og langtrukne diskussioner om økonomisk determinisme og klassekampens evt. funktion som historiens motor er hyppigt forekommende.

Spinozismen

Diskussionen er delvist gold, og Deleuze og Guattari (i *Anti-Ødipus*) samt Hardt og Negri (i *Empire* og *Multitude*) har vist hensigtsmæssigheden af at forlade den til fordel for at spinozistisk udgangspunkt for progressiviteten, der helt afsværges dualismen. Som Negri anfører det i sin Spinoza-læsning: "Being and nonbeing affirm each other and negate each other simply, discretely, immediately. There is no dialectic. Being is being, nonbeing is nothing. Nothing: phantasm, superstition, shadows. It is opposition. It is an obstacle of the constructive project. In contrast, the metaphysics of being passes directly over into ethics and politics." (Negri, Antonio (1991 [1981]) *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza's Metaphysics and Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press. p. 220). Dette betyder at forholdet mellem produktivkræfterne og produktionsforholdene (basis og overbygning) er materiel i den forstand at progressivitet ikke (som for Mandel og i et vist omfang for Marx) er et spørgsmål om at udvikle nye passende produktionsforhold (proletariatets diktatur, planøkonomier, socialistisk rådsdemokrati el. lign.), der passer til forbedrede socialistiske produktivkræfter (der stadig har cirka samme karakter som i kapitalismen), men derimod er et spørgsmål om ophævelse af dialektikken som sådan i en absolut demokratisk frisættelse af produktivkræfterne, det konstitutivt værende: "Productive force emanates from the infinity of being, and its unique organization is given in the movement of the infinite. Every subordination and ordering of productive force that is not the autonomous movement of its own constitutive force is negativity, antagonism, emptiness. ... Productive force is, therefore, immediately constitution, and constitution is the form in which productive force reveals being. Material production, political organization, ethical and cognitive liberation are all posed at the intersection between production force and the positive constitution of the world." (Negri 1991 [1981]: p. 223-4), og værenhedens umådelige produktivitet forudsættes af frigørelsen. I stedet for dialektikken må vi benytte Spinozas distinktion mellem på den ene side *potestas*, den destruktive, indelukkende *magt over* som imperiet benytter sig af som hviler på det kontradiktoriske par *identitet – forskel*, og på den anden side *potentia*, som er den skabende, åbnende *magt til* som er multitudens og som hviler på det komplementære par *kommunalitet – singularitet*. Disse størrelser står netop ikke i et dialektisk forhold til hinanden, fordi de ikke gensidigt fordrer hinanden i deres konstitution og fordi de er fuldstændig asymmetriske, og progressiviteten er *potentias* totale udradering af

⁴ Mandel, Ernest (1989) *Hvad er en revolution?* Oprindeligt trykt i *The Socialist Register*. Tilgængelig i engelsk udgave på www.internationalviewpoint.org denne oversættelse fra 'Socialistisk Information', nr. 197, 2005.

⁵ Cohen, G. A. (1988) *History, Labour and Freedom: Themes from Marx*.

potestas, i en proces der også betyder at forskel ikke tænkes som forskel *fra* noget andet men kun *forskel i sig selv*, i takt med at forskel bliver direkte produktiv frem for en basis for hierarkier.

Dette synes at stå delvist i kontrast til Marx og hans begreb om det levende arbejde: "The sole antithesis to objectified labour [both as money and as commodity] is non-objectified, *living labour*. The one is present in space, the other in time, the one is in the past, the other in the present, the one is already embodied in a use value, the other, as human activity-in-process, is currently engaged in the process of self-objectification, the one is value, the other is value-creating."⁶. Dette levende arbejde kommer fra mennesket, frem for at føde ind i mennesket, og forudsætter en distinktion mellem menneske og natur som Deleuze og Guattari ikke finder hensigtsmæssig: "... we make no distinction between man and nature: the human essence of nature and the natural essence of man become one within nature in the form of production or industry, just as they do within the life of man as a species. Industry is then no longer considered from the extrinsic point of view of utility, but rather from the point of view of its fundamental identity with nature as production of man and by man." (AØ: p. 4). Kapitalismen indeholder et unikt potentiale fordi den tendentielt abstraherer uendeligt og derigennem fjerner alle fx historiske, feudale, traditionelle mv. barrierer for multitudens frit flydende processer, dog kun for i selv samme sekund at binde alle disse processer til privat akkumulation (se nedenfor i forhold til den 3. verden), "... capitalism had made all of production abstract, through decoding and deterritorialization, even while it sundered the one from the other by segregating human reproduction (libidinal economy) from social-production (political economy). ... Realizing universal history, according to Deleuze and Guattari, requires bringing both psychoanalysis and bourgeois political economy to the point of auto-critique, targeting asceticism and axiomatization in theory, and eliminating them in practice (Holland, E. W. (1999): *Deleuze and Guattari's Anti-Oedipus* p. 108-9), hvor kapitalismens endelige sejr viser sig at være dens samtidige endelige nederlag, i historiens afslutning, eller nærmere, den ikke-lineære tids begyndelse.

Den absolutte tilblivelses proces

Grundet værdiens nye umålelige, fælles og delte natur må der et helt nyt regnskabssystem til, svarende til den måde hvorpå relativitetsteorien ændrede vores forståelse af det almindelige metriske rum i Euklidisk geometri (*Multitude*: p. 149). Marx har anført en lignende figur, som han skriver i *Grundrisse*, så er velstand så i grunden ikke, når den begrænsende borgerlighed fjernes, universaliteten af individuelle behov, kapaciteter, glæder og produktivkræfter mv., skabt gennem universelt bytte, "The full development of human mastery over the forces of nature, those of so-called nature as well as of humanity's own nature? The absolute working-out of his creative potentialities, with no presupposition other than the previous historic development, which makes

⁶ Marx's Economic Manuscripts of 1861-63. 1) Transformation of Money into Capital g) Exchange with Labour. Labour Process. Valorisation Process. See: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1861/economic/ch13.htm>

this totality of development, i.e. the development of all human powers as such the end in itself, not as measured on a *predetermined yardstick*? Where he does not reproduce himself in one specificity, but produces his totality? Strives not to remain something he has become, but is in the absolute movement of becoming?"⁷ Men i den borgerlige økonomi, og i dens tilhørende produktionsepoke, fremstår denne fuldstændige udarbejdelse af det menneskelige indhold som en komplet udtømming, "this universal objectification as total alienation, and the tearing-down of all limited, one-sided aims as sacrifice of the human end-in-itself to an entirely external end. ... while the modern gives no satisfaction; or, where it appears satisfied with itself, it is *vulgar*. [Italics in original]"⁷

Deleuze og Guattaris valg af *begæret* som en central figur konnoterer godt til det *vulgære* i den forstand Marx bruger det her. Den absolutte tilblivelses bevægelse; er velstandens dvs. den absolutte menneskelige kreativitets natur, men den kan i kapitalismens, abens, anatomi kun miskendes som vulgært begær. Det vil kræve en revolution at ændre menneskets tilstand, dvs. til post-menneskets, det ikke-individerede subjekts proces; for at skabe en forståelse af den nuværende tilstand, en forståelse af menneskets natur. I den postantropocentriske revolutionen af menneskets tilstand er det *mennesket* der skal ændres og 'tilstand' som sådan der skal afskaffes. Marx synes ikke at have fanget denne væsentlige pointe når han ovenfor taler om "human mastery over the forces of nature, those of so-called nature as well as of humanity's own nature". Den menneskelige kraft *an sich* er netop ikke menneskelig, men begærets kraft der er investeret i os men også fanget af os, korresponderende med den måde hvorpå vi er investeret i og fanget af kapitalismen som mennesker. Det er derfor både mennesket og naturen der er de 'såkaldte' kræfter i det umiddelbart foregående citat, dvs. de bliver opfattet som statiske, givne udgangspunkter for kræfter, hvor begge rettelig er dynamiske, kontingente bundter af omsættere eller indfangere af kræfterne i deres i deres singulære forskel i sig selv. Når vi når til den absolutte tilblivelses bevægelse, begærets endelige frisættelse som Deleuze og Guattari udtrykker det, er der netop ikke tale om en tilstand, men et alle- eller rettere ikke-sted.

Bakunin er muligvis inde på noget lignende i et essay fra 1842, Reaktionen i Tyskland: "Revolutionary propaganda is in its deepest sense the negation of the existing conditions of the State [tilstanden og staten], for, with respect to its innermost nature, it has no other program than the destruction of whatever order prevails at the time.... We must not only act politically, but in our politics act religiously, religiously in the sense of freedom, of which the one true expression is justice and love. Indeed, for us alone, who are called the enemies of the Christian religion, for us alone it is reserved, and even made the highest duty ...really to exercise love, this highest commandment of Christ and this only way to true Christianity."⁸ Bakunin giver den godt nok en lidt

⁷ - Marx *Grundrisse*. Kapitel 9, <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch09.htm>

⁸ Bakunin, Mikhail (1842) *The Reaction in Germany. From the Notebooks of a Frenchman*. see: <http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/1842/reaction-germany.htm>

destruktiv frem for konstruktiv tvist som afslutning, hvilket vel korresponderer nogenlunde med den brudflade der har været over de sidste par hundrede år til anarkisterne: "Let us therefore trust the eternal Spirit which destroys and annihilates only because it is the unfathomable and eternal source of all life. The passion for destruction is a creative passion, too!"⁸, i multituden formuleres til alt held en mere positiv position.

Jeg ser her klare paralleler til Marx' ovenstående tese om at revolutionens mål kun kan fremstå som den totale fremmedgørelse og ødelæggelse i kapitalismen tid. At hele projektet overhovedet skal komme til at give mening på dette niveau er selvfølgelig for nuværende aldeles *utænkeligt* i ordets egentligste forstand, og godt det samme, jævnfør afsnittet om Descartes ovenfor, en revolution hvis mål umiddelbart kan italesættes, er ikke værd at kæmpe for, da den ikke vil ændre meget. Som Marx skal have bemærket det et sted: "Deres revolution [de borgerliges] er et tilfælde hvor virkeligheden ikke lever op til ordene [om frihed, lighed og broderskab], vores revolution vil være et tilfælde hvor ordene ikke lever op til virkeligheden." Eller som han bemærker i Den Tyske ideologi, "Even if in certain social conditions, everyone were an excellent painter, that would by no means exclude the possibility of each of them being also an original painter, so that here too the difference between "human" and "unique" labour amounts to sheer nonsense. ... In a communist society there are no painters but only people who engage in painting among other activities."⁹

Arbejdsdelingen implicerer et modsætningsforhold mellem enkeltindividet eller enkeltfamilien og fællesinteressen, en fællesinteresse der ikke bare er forestillet men eksisterer i virkeligheden som den gensidige afhængighed imellem dem arbejdet er delt mellem, jeg laver sko, du laver ost, men vi har begge både brug for fodtøj og føde, og så længe menneskelig aktivitet er delt op på denne måde, bliver menneskets egne gerninger til en fremmed magt over ham, som gør ham til slave frem for at blive kontrolleret af ham, "For as soon as the distribution of labour comes into being, each man has a particular, exclusive sphere of activity, which is forced upon him and from which he cannot escape. He is a hunter, a fisherman, a herdsman, or a critical critic, and must remain so if he does not want to lose his means of livelihood; while in communist society, where nobody has one exclusive sphere of activity but each can become accomplished in any branch he wishes, society regulates the general production and thus makes it possible for me to do one thing today and another tomorrow, to hunt in the morning, fish in the afternoon, rear cattle in the evening, criticise after dinner, just as I have a mind, without ever becoming hunter, fisherman, herdsman or critic. This fixation of social activity, this consolidation of what we ourselves produce into an objective power above us, growing out of our control, thwarting our expectations, bringing to naught our calculations, is one of the chief factors in historical development up till now."¹⁰

⁹ Marx and Engels (1845) *The German Ideology*. Chapter Three: Saint Max, see: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch031.htm>

¹⁰ German Ideology, see: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01a.htm>

Valget af malere som eksempel ovenfor mener jeg er heldigt, da der både kan alluderes til bygnings- og kunstmalere. Selvom Marx måske ikke gør det her, så må det omtalte arbejde inkludere både håndens og åndens arbejde såvel som både produktion og reproduktion. I et kommunistisk samfund *kan* der slet ikke skelnes mellem arbejde og anden menneskelig aktivitet, ligesåvel som der ikke *kan* skelnes mellem hvad en person gør for sin egen skyld og hvad vedkommende gør for andres/alles skyld. Dette skyldes dels at skellet mellem arbejde og anden aktivitet beror på en temporalitet (en aktivitet igangsættes, udføres, afsluttes og efterfølges af en anden) og en mål-middel rationalitet (først gør jeg A *fordi* det sætter mig i stand til at gøre B), begge dele værende aldeles meningsløse i "the absolute movement of becoming", kommunismen, ikke-stedet, og dels, at der ikke vil forefindes 'personer' eller 'mennesker' i nuværende forstand.

Det er at betragte som et stort plus, ikke et minus, at ovenstående teser fremstår med en affinitet til megen religiøs tænkning, måske i særlig grad buddhismen. Det skyldes at de fleste religioner et eller andet sted har fat i ca. samme lange ende, desværre passer deres analyser (i særdeleshed hvad kapitalismen angår) og følgelig deres løsningsforslag dårligt, og man står sig dårligt i den progressive kamp hvis man tilskriver sig religiøse grundholdninger. I en lang række konkrete tilfælde er der dog overlap og progressiv synergi at hente ved at kæmpe sammen med, og diskutere med folk der har et religiøst udgangspunkt, åbenlyse eksempler værende præster der gemmer illegale indvandrere, KFUK's genuint progressive sociale arbejde osv. Et interessant fænomen i denne forbindelse er den sydamerikanske befrielsesteologi, en af retningens teoretiske forløbere, Paulo Freire¹¹, har således som en af sine hovedfigurer, at 'det er op til de undertrykte at genskabe både deres egen og deres undertrykkes humanitet', Freire (1972), hvilket ikke er helt skævt i forhold til behovet for en radikal nyskabelse af værenhedens mulighedsrum. Det af vores nuværende tilstand vi vil have tilfælles med den kommende, er muligvis kun vores fysiologiske beskaffenhed, og det vil sikkert kun være et spørgsmål og tid (måske nogen få 10.000 år i vores nuværende forståelse af 'tid'), før den biologiske evolutionen som proces begynder at rette sig ind og lade sig påvirke af andre væsentlige processer i universet.

Det kan umiddelbart synes ganske forrykt at tage et postantropocentrisk udgangspunkt for progressiviteten således som jeg har forsøgt at skitsere det her, og det er det naturligvis også i en hvis forstand, i det et af de fremmeste mål med øvelsen netop er at *forrykke* udgangspunktet for tænkning og væren, i det en sådan forrykkelse, som set igennem historien, kan rykke samfundet på reciprok vis. Og der er ikke tale om at vi hver især skal gå ud og forsøge at kaste vores nuværende subjektivitet på bålet i morgen, tværtimod må vi i fællesskab søge at udvide de mange singulære subjektiviteters magt til (potentia) langt ud over det individuelle niveau, "The subject is the product

¹¹ Paulo Freire (1972) *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder.

of the physical accumulation of movements. ... The theory of the subject is a theory of composition. ... The process of being, the always-more-complex affirmation of subjective power [potentia], and the construction of the necessity of being all excavate the basis of Power [potestas], to demolish it. ... In the composition of subjectivity there is always progressively more of that sociability and collective intelligence that raise power [potentia] up against Power [potestas], that make Power [potestas] an always more subordinated and transient form with respect to human, intersubjective productivity, with respect to the mature composition of subjectivity.” (Negri 1991 [1981]: p. 226)

Jura og kapitalens magt

Ud over at man ikke skal mange hundrede år tilbage før gud, og ikke det færdig-individuerede menneskelige var udgangspunkt for tænkning, er der også i kapitalismen ikke-menneskelige subjektiviteter. Pashukanis (1924)¹² argumenterer således overbevisende for at der i kapitalismen er en central homologi mellem vareformen og den juridiske form, da de begge er universelle ækvivalenter der i fremtrædelsen udligner det manifest ulige, forskellige varer og arbejdet der producerede dem, henholdsvis forskellige politiske ’interessenter’ og subjekter med rettigheder og pligter. Juraen er således på ingen måde en neutral kamplads, men en for kapitalismen helt central forudsætning, hvilket fx ses i den manglende evne til at håndtere kollektive retssubjekter der ikke udgør en suveræn enhed som virksomheder eller stater, og menneskerettighedsdiskursens slående inadækvathed i progressiviteten.

Som Neocleous (2003)¹³ overbevisende har argumenteret for, så kan moderne lov ses som den størrelse der har faciliteret den mekanisme hvorved kapital dominerer civilsamfundet, i kraft af den virksomhedspersona (i kraft af virksomhedens status som retssubjekt, det engelske ’corporate persona’ overbringer meningen bedre) som kapitalen bærer som en kappe eller et slør på magtens scene. Historisk set, i 1800-tallet i særdeleshed, dukkede en helt ny selvstændig størrelse frem, nemlig *the corporation*, som grundet kapitalismens historie i Danmark ikke har noget præcist begreb på dansk, da ’aktieselskab’ kun konnoterer til nogle af de centrale karakteristika. Den var modelleret over det allerede kendte koncept, staten, i det den har enhed som basis for dominans. Det essentielle ved denne form er ejerskabet. I det en aktieejer ikke har andel i eller ejendomsret over nogle specifikke dele af eller ting i virksomheden, og kun har et krav, nemlig profitaftkast; kombineret med at dem der styrer virksomheden, direktørerne, ikke selv er ejere, men udelukkende er ansat til at varetage ejernes interesser (som ofte er anonyme fx pensionskasser), har man fået givet liv til en ikke hidtil set størrelse, nemlig virksomheden selv, som en selvstændigt personificeret handlende størrelse, der strukturelt er konstrueret så snedigt, at ligegyldigt hvilke forestillinger staten, arbejdere, direktører, ejere eller andre måtte have, så kan det ikke lade sig gøre

¹² Pashukanis, E. B. (1980 [1924]) *The General Theory of Law and Marxism*. London: Academic Press.

¹³ Neocleous, Mark (2003) ”Staging power: Marx, Hobbes and the personification of capital” *Law and Critique*. Vol. 14, pp. 147-165

at give den størrelse, dette subjekt, andet formål end profit. Med aktieoptioner, i fx Enron, hvor man får blandet daglig ledelse og ejerskab for meget, og med ældre familievirksomheder der går ned eller sælges fordi 3 eller 4 generation som oftest er for fra langt fra farfars historier om hvor hårdt han knoklede for at banke lortet op og hellere vil være kunst-mæcener eller jetsettere end faktisk drive skidt, ser vi hvordan det ofte går skidt når man forsøger sig med andre konstellationer. Det er dog værd at bemærke sig at den asiatiske kapitalisme på dette punkt, som på en række andre punkter, har udvist divergerende karakteristika, spredt og anonymiseret ejerskab har således aldrig været hverken norm eller forudsætning i Sydøstasien. Neocleous opsummerer præcist:

”In fact, in contemporary capitalism one might argue that the objective market ‘relations between things’ assumes the form of ‘relations between persons’. And just as for Marx the fetishism of the world of commodities arises from the peculiar *social* character of the world of labour which produces them, so we might say that the fetishism of the world of persons arises from the peculiar *legal* character of the world of capital which produces them. Either way, the process of personification of capital that I have been describing is the flip side of a process in which *human* persons comes to be treated as commodities – the worker, as human subject, sells labour as an object. As relations of production are reified so things are personified – human subjects become objects and objects become subjects – an irrational, “bewitched, distorted and upside-down world” in which “Monsieur le Capital” takes the form of a social character – a *dramatis personae* on the economic stage, no less.” [First two italics are mine, rest are in the original]

Netop denne kapitalens underligt personificerede men højest objektive magt, havde Marx et vist øje for, selvom han lagde væsentligt mere vægt på dens dialektiske partner, nemlig kapitalens upersonlige subjektive magt. Når han således i slutningen af 1. bind af Kapitalen skriver at ”kapitalen ikke er en ting, men en gennem ting formidlet samfundsmæssig relation mellem personer.” (Rhodos, 1972: p. 1064-65), har han ret, men han glemmer efter min mening at tilføje (og lægge fornødent vægt på) dens komplementære, nemlig at *arbejdet ikke er en persons*, men en gennem personer formidlet samfundsmæssig relation mellem ting (fx virksomheder). Dette skyldes at han tager udgangspunkt i det levende arbejde som en størrelse bundet snævert til personer, mennesker, frem for i det præpersonlige begær. Vi ser det også i kapitalens historicitet, hvor Marx anfører at "En neger er en neger. Under visse omstændigheder bliver han en slave. En mule (bomuldsspindemaskine) er en maskine til at spinde bomuld. Kun under visse omstændigheder bliver den kapital. Uden for disse omstændigheder er den ikke mere kapital, end guld i sig selv er penge eller at sukker er prisen på sukker ... Kapitalen er en samfundsmæssig produktionsrelation. Den er en historisk produktionsrelation." (Lønarbejde og Kapital, 1849 citeret i Rhodos, 1972: p. 1065). Men lige så vel som at kapitalen skal opfattes som en historisk produktionsrelation, lige så

vel skal *arbejdet opfattes som en historisk personrelation*. At denne i en hvis forstand (mennesket forstået som det arbejdende, ikke bare handlende, dyr) godt nok har mange flere år på bagen end kapitalismen, og at det er svært at identificere en tidligere tilstand uden samtidig at opfatte grænsen mellem denne og den nuværende som netop menneskets evolutionære opståen, rører ikke ved pointen, biologisk-evolutionær og samfundsmæssig udvikling adskiller sig kun aritmetisk og genstandsmæssigt, ikke substantielt og virtuelt (jf. DeLanda 2002), fra hinanden. Og lige så vel som at et af progressivitetens kernemomenter består i skabelsen af nye samfundsmæssige forhold (en ny postkapitalistisk overgangshistorie) der ophæver kapitalens mulighedsbetingelser gennem en ophævelse af dialektikken i produktionsrelationerne (mellem udbytter og udbyttet) til fordel for uendeligt meget rigere og komplekse kollektive relationer, lige så vel (og samtidigt) er progressivitet skabelsen af nye samfundsmæssige forhold (en ny postmoderne ikke-historie) der *ophæver arbejdets mulighedsbetingelser* gennem en ophævelse af *dialektikken i personrelationerne* (såvel mellem individ og samfund som mellem individ og individ) til fordel for uendeligt meget rigere og mere komplekse relationer (mellem gennemkrydsende begærsmaskiner i multituden) på alle mulige over-, u- og underpersonlige samt under-, over- og ubevidste planer.

Karneval og monstre

Dette lyder umiddelbart skræmmende, monstrøst, men processen er allerede i gang, og har sådan set altid været det da mennesket og dets historie netop defineres af dets *kunstighed*. Som det anføres i *Multitude*: "Gilles Deleuze recognizes the monster within humanity. Man is the animal, he claims, that is changing its own species. We take this announcement seriously. The monsters are advancing, and scientific method has to deal with them. Humanity transforms itself, its history, and nature. The problem is no longer deciding whether to accept these human techniques of transformation but learning what to do with them and discerning whether they will work to our benefit or detriment. Really, we have to learn to love some of the monsters and to combat others. ... We need to use the monstrous expressions of the multitude to challenge the mutations of artificial life transformed into commodities, the capitalist power to put up for sale the metamorphoses of nature, the new eugenics that support the ruling power. The new world of monsters is where humanity has to grasp its future." (*Multitude*: p. 196). Det ses også i det karnevalsagtige udtryk ved de store anti-topmøde demonstrationer og i protestbevægelserne, i politisk organisering, som i fortælling, er der konstant dialog mellem forskelligartede, singulære subjekter, en polyfonisk komposition af dem, og en generel berigelse af hver gennem denne fælles konstituering, "The multitude in movement is a kind of narration that produces new subjectivities and new languages. ... a theory of organization based on the freedom of singularities that converge in the production of the common. Long live the movement! Long live carnival! Long live the common!" (*Multitude*, p. 211).

Dette har direkte betydning for humanvidenskaben, som Foucault anfører, "The critical ontology of ourselves has to be considered not, certainly, as a theory, a doctrine, nor even as a permanent body of knowledge that is accumulating; it has to be conceived as an attitude, an ethos, a philosophical life in which the critique of what we are is at one and the same time the historical analysis of the limits that are imposed on us and an experiment with the possibility of going beyond them."¹⁴ I forhold til disse grænser der trækkes ned over os, foreslår Hardt og Negri at vi i dag laver en ny udgave af *cahiers de doléances*, den liste over klagepunkter som blev samlet i Frankrig umiddelbart før revolutionen i 1789. Mere end 40.000 *cahiers de doléances* fra hele landet blev samlet, langt mere end kongen havde forventet, og de voksende revolutionære kræfter absorberede disse krav som en del af deres fundering og læste ud af disse konkrete klagepunkter en ny social magts kimære form (*Multitude*: p. 269). På tilsvarende hvis ser vi i dag tre kerneklagepunkter der kommer til udtryk i mange sammenhænge, nemlig kritikken af de eksisterende former for *repræsentation*, protesterne mod *fattigdom*, og modstanden mod *krig* (*Multitude*, p. 270). Et demokratisk projekt lever i hver af disse klagepunkter og "... the struggles are part of the flesh of the multitude. It is certainly an open question whether the development of this biopolitical fabric will allow us to build sites of liberation or rather submit us to new forms of subjugation and exploitation. We have to decide here, as the ancients used to say, whether to be free men and women or slaves, and precisely this choice is at the basis of the establishment of democracy today. Spinoza would be happy to see the question posed in these terms, in which the problem of democracy invests all of life, reason, the passions, and the very becoming divine of humanity." (*Multitude*: p. 285)

Hardt & Negri anfører en række momenter hvori demokrati vokser direkte ud af de konkrete kampe; i netværkskampe (network struggles) som i polycentrisk og distribueret form forener kreativitet, kommunikation og selvorganiseret samarbejde uden behov for at tage afsæt i 'partiet', 'folket' eller andre legitimerende identiteter, fordi guerilla-strukturen føres videre til det punkt hvor organisering skrifter fra at være et middel til at blive målet i sig selv, i en direkte demokratiskabende proces. Dette involverer bl.a. sværmintelligens (swarm intelligence), hvor et distribueret netværk synes at angribe ved at utallige uafhængige styrker angriber et bestemt mål fra alle sidder på en gang hvorefter de forsvinder ud i omgivelserne igen, i en proces hvor netværkets organisering, kreativitet og rationalitet ikke baserer sig på enkeltdelene men på kommunikation mellem dem, som i Rimbauds hymner til Pariserkommunen (*Multitude*: p. 91-92).

Den 3. verden

I *Multitude* anføres herudover muligheden for opstillingen af et nyt *Magna Carta*. Det oprindelige er fra 1200-tallets England hvor kongen stod overfor store økonomiske og sociale problemer, som

¹⁴ Foucault, Michel (1984) "What is Enlightenment?" ("Qu'est-ce que les Lumières?"), in Rabinow, Paul, ed., *The Foucault Reader*, New York, Pantheon Books, 1984, pp. 32-50. Tilgængelig på: <http://foucault.info/documents/whatIsEnlightenment/foucault.whatIsEnlightenment.en.html>

han appellerede til aristokratiet om hjælp til at løse, hvilket de gjorde mod til gengæld at få opstillet en række konstitutionelle rettigheder for sig selv hvorved monarken afgav sit enevælde (*Multitude*: p. 320-1). På samme har vi i dag en situation hvor 'monarken', USA, har problemer med at opretholde sin unilateralisme og bestemme den globale orden per militær, politisk og økonomisk dekret, og hvor det ikke er utænkeligt at 'det globale aristokrati', multinationale virksomheder, overnationale institutioner, andre dominerende nationalstater og andre aktører må træde til mod behørig del af imperiets magt. Et krav fra det globale aristokrati vil være fred og sikkerhed, for mange militære eventyr, i særdeleshed dem der hovedsageligt har 'regime-ændring' som motivation, er ikke godt for særlig manges business. Herudover er det et stort behov for at revitalisere de globale produktivkræfter, og få bragt hele verdens befolkning ind i den kapitalistiske produktions- og bytte-cyklus. Den 3. verden, bortset fra nogle lande og provinser i Sydøstasien mv., er afkoblet fra verdensøkonomien og "Priorities such as eliminating poverty and absolving the debts of the poorest countries would not in this context be acts of charity but efforts aimed at realizing the productive potential that exists in the world" (*Multitude*: p. 321). Ikke at de globale aristokratier på nogen måde repræsenterer multituden, deres projekt er ikke demokrati men en anden form for imperial kontrol, men der er dog muligheder for strategiske samarbejder. Et interessant et af slagsen er i forhold til kapitalisering i den 3. verden, man har godt nok en række ting, privatejet jord og produktionsmidler, personer der sælger deres arbejdskraft osv., der potentielt men ikke reelt for nuværende indgår ordentligt i den globaliserede kapitalistiske akkumulationscyklus. Som anført ovenfor i Marx citatet om negere og bomuldsspindemaskiner, så er problemet at forvaltningen af dem følger alle mulige andre familiære/kollektive osv. samfundsmæssige relationer, i stedet for at indgå i en akkumulationsdrevet produktionscyklus, hvorved de kan blive til kapital. Og som det med al tydelighed demonstreres af de frygtelige levevilkår, så er noget af det værste man kan befinde sig i i dag et samfund som kun lige netop er integreret nok i verdensøkonomien til at gammeldags imperialistisk råvare-udbytning kan finde sted, som er styret af *penge* men hvor der ikke er nogen *kapital*. Et centralt aspekt er her den private ejendomsret, mange lande har ikke den nødvendige distribution af fast ejendom og de nødvendige fungerende juridiske systemer, traditioner og institutioner til håndhævelsen af privat ejendomsret over jord og bygninger mv., hvilket fx gør det meget svært at stille fast ejendom i sikkerhed for sine lån. I et vist omfang har netop denne mulighed (i dag måske sammen med pensionskasserne der sikrer at arbejderne 'udbytter sig selv' og skaber et stort tryk mod nutidens arbejde fordi det skal sikre fremtidens reproduktion) været betingelserne for den vestlige middelklassens fremkomst og meget af dynamikken i den vestlige kapitalisme, bl.a. fordi den udbredte belåning af fast ejendom både sikrer ro (for det meste) fordi arbejderne har en termin de skal passe, og sender store mængder fast kapital direkte ud i cirkulation. Stavnsbåndets ophævelse i Danmark var således ikke en nådegave så meget som det var en, for den fremdukkende kapitalisme, nødvendig distribuering af jord i privat

ejendom, og omfattende jordreformer i den 3. verden vil sandsynligvis have en stor generel positiv indflydelse på disse landes kapitalistiske strukturer samt indbyggernes velbefindende.

Teser lignende ovenstående er blevet fremført af den peruvianske delvist marxistisk inspirerede økonom Hernando de Soto, han anslår at mængden af 'død kapital' dvs. ejendom som *de facto* men ikke *de jure* tilhører verdens fattige andrager $9,3 * 10^{12}$ \$ (9300 mia. \$, hvordan han så end har regnet sig frem til det), en sum der langt overstiger den samlede udviklingsbistand siden 1945, og at en af de allervæsentligste udviklingsstrategier er at få legaliseret disse aktiver så de kan kapitaliseres. At denne strategi ikke er fremmed for, i hvert tilfælde dele af, det globale aristokrati, ses af det forhold at Hernando de Soto i 2004 modtog "The Milton Friedman Prize for Advancing Liberty"¹⁵ uddelt af den højreorienterede tænketank CATO, hvis motto er "individual liberty, limited government, free markets and peace". Kapitalismen står således overfor et kæmpe koloniseringspotentiale, som den vel dårligt har råd til at undlade at forsøge at udnytte, i en proces der vil være ganske kompleks og indeholde både progressive og repressive momenter, og således skriger efter sober analyse i form af identifikation af de progressive potentialer og innovative bud på hvordan de skal maksimeres og kobles til resten af verden. Dette er selvfølgelig ingenlunde simpelt, og det eneste der synes givet er at hverken 'back to nature'-strategier, der afsværger alle kapitalistiske udviklinger, blot fordi de er kapitalistiske, eller neoliberal-affirmative strategier der nedbryder kollektiv progressiv kamp, vil være hensigtsmæssige. Men netop grundet disse forhold, at der ikke ligger et nemt svar for hånden, og at der er tale om en genuint global problemstilling, gør 3. verdens kapitalisering til et oplagt emne for multitudens kollektive kreativitet.

Kapitalens troskab

Schumpeter synes at anlægge et andet, men interessant synspunkt. I *Capitalism, Socialism and Democracy* (1976 [1943]), som er skrevet på et interessant tidspunkt her i forhold til, i anden del "Can Capitalism Survive", hævder han dels at borgerskabet kræver beskyttelse af en ikke ikke-borgerlig gruppe, i det "the bourgeoisie is politically helpless and unable not only to lead its nation but even to take care of its particular class interest. Which amounts to saying that it needs a master." (p. 138), denne herre var i den tidlige kapitalisme aristokratiet og bureaukratiet (som overlevet fra feudalismen), men begge bliver nedbrudt af kapitalismen selv. Herudover nedbryder kapitalismen, netop gennem *the corporation* sin egen væsentligste gruppe, nemlig entreprenørerne der er dem der hitter på og sætter i værk og således er drivkræfter i den allervæsentligste kapitalistiske proces, nemlig den *kreative destruktion*, og disse er endeligt også ofte den gode driftige slags kapitalister der starter mere eller mindre fra bunden og opbygger *et hus*, ordentligt udstyret med tjenestefolk og formue til sikring af de næste generationer, hvorimod kontemporære kapitalister (dvs. fra første halvdel af 1900-tallet) degenererer til administratorer, bl.a. for gigant-koncernerne, som stiller sig

¹⁵ See: <http://www.cato.org/special/friedman/index.html>

tilfreds allerede når de tjener penge nok til at bo komfortabelt og kunne rejse på 1. klasse. Endelig forsvinder de mellemgrupper af små og mellemstore virksomheder drevet af ejeren selv (småborgerskabet mfl.), og deres håndlangere i form af formænd, førstemænd, sjakbajser osv., som alle har en meget direkte og meget personlig interesse i at forsvare kapitalismens grundsten, den private ejendomsret og det frie (herunder arbejds-) marked. Schumpeter konkluderer på denne baggrund at: "Dematerialized, defunctionalized and absentee ownership does not impress and call forth moral allegiance as the vital form of property did. Eventually there will be *nobody* left who really cares to stand for it – nobody within and nobody without the precincts of the big concerns." (p. 142)

Her synes det umiddelbart tydeligt at Schumpeter ikke har fat i den centrale kapitalistiske proces, hvorved den mystiske fetichisme i personernes verden opstår på baggrund af den specielle *juridiske* karakter af kapitalens verden som er med til skabe personernes verden, som Neocleous så præcist viser det ovenfor. Der er således slet ikke brug for en masse menneskers 'moralske troskab' i den prækapitalistiske forstand Schumpeter forestiller sig det, for at opretholde kapitalismen, og dette forhold er netop kapitalismens dynamiskhed. Schumpeter kalder dynamiskheden for en kreativ destruktionsproces, hvilket er en ganske rammende betegnelse, man han forestiller sig fejlagtigt at den flyder fra entreprenøren, som enkeltindivid, til kapitalismen, hvilket ikke er tilfældet, da den snarere ligger strukturelt i kapitalismen og føder ind i individet. Eller som Marx siger, på det kapitalismestrukturelle niveau skal personer kun behandles "for så vidt som de er personifikationer af økonomiske kategorier, bærere [*Träger*] af bestemte klasserelationer og klasseinteresser."¹⁶ Dette er Marx, som bekendt, blevet kritiseret heftigt, og ofte meget upræcist for. Jeg vil ikke her gå dybt ind i den meget plumrede diskussion om økonomisk determinisme, blot foreslå at i det omfang der er hold i kritikken, må være det omfang hvori Marx overså og undervurderede den 'modsatrettede fetichisme', hvor det ikke er menneskelige personer der bliver gjort til varer, men ting (virksomheder, andre institutioner mv.) der bliver personificerede.

Et praktisk forhold der er værd at nævne i denne forbindelse er den progressive amerikanske kamp mod corporations og 'corporate takeover', Klein (1999)¹⁷ har en glimrende konkret beskrivelse af emnet. Her er det tydeligt at den meget direkte og personificerede magt som de store koncerner konstant udøver over millioner af menneskers liv, ikke på nogen analytisk hensigtsmæssig måde kan siges at ligge hos ejerne og cheferne. Denne magt ligger i alt væsentligt på selve koncernens niveau, og den har som oftest ikke godt af at blive bundet for meget op på enkeltindivider. Dette illustreres allertydeligt af hvad man mødes af hvis man, som enkeltperson eller mindre gruppe, prøver at udkæmpe en konkret kamp mod en corporation i USA, nemlig en hær af firmaadvokater, som er selve inkarnationen af den ikke-menneskelige kapital personificerede magt, i det

¹⁶ Kapitalen, 1. bind, Forord til første oplag. Rhodos, København: 1972, p. 94

advokaterne om nogen, 'blot udøver deres arbejde, helt og holdent på virksomhedens vegne'. Her, som en række andre steder fx hele den store *lex mercatoria* der regulerer handel og kontrakter mellem virksomheder og som er lavet af dem selv, ændrer selve loven ofte karakter og overgår fra at være en ekstern begrænsning der regulerer kapitalen til at være et udtryk for intern enighed mellem kapitalister (se Multitude, p. 170). Som Marx har bemærket det et sted, så er lighed for loven når millionæren og bumsen får samme bøde for at sove på en bænk i parken. Dette rører ved en større diskussion af loven som sådan, og i kapitalismen i særdeleshed, og menneskerettighedernes inadækvatheder og kontraproduktiver i progressiviteten, som jeg vil tage op i et andet projekt.

Finanskapitalen

Ovenfor er det blevet fremhævet hvorledes finanskapitalen vædder om fremtiden og er den reneste form for ekspropriering af fælleden. I Bilag A er anført en illustrativ ekskurs i forhold hertil. Den fuldstændige løsrevethed, den enorme øgning af omsætningshastigheden, summerne der handles for, fortjenesterne der laves og den store variation i spekulationsmulighederne der kendetegner den nuværende finanskapitalisme er voldsom. Nogle, dvs. fx verdenssystemanalytikere mfl.¹⁷, mener ikke vi har set en lignende tilstand siden 1900 og årene umiddelbart efter. Den daværende finanskapitalistiske epoke endte som bekendt ganske brat med en verdenskrig. At det går bedre denne gang må vi nødvendigvis håbe, men et længere opgør med denne systemanalytiske teser vil være uformålstjenlig ifht. dette projekts retning, men den historiske analyse af kapitalismen der tilsiger at perioder med meget kraftig finanskapitaldominans som oftest efterfølges af grundlæggende samfundsmæssige forandringer vil også efter alt at dømme slå igennem over de næste få årtier. Den strukturelle årsag i kapitalismen hertil (og hvorfor årsagen overhovedet skal placeres på et dybt strukturelt niveau i kapitalismen) er et vanskeligt spørgsmål, men jeg er tilbøjelig til at mene at svaret må søges i en Marx-inspireret læsning fokuseret på forholdet mellem vare, værdi, penge og den universelle ækvivalent. Det er, som ofte hævdet, et udslag af historisk kontingens at gullet var pengenes fundamentale vareform på Marx' tid. Men hvad der derimod *ikke* er en historisk kontingens (dvs. ikke indenfor kapitalismen som historisk samfundsformation) er nødvendigheden af en universel ækvivalent med en eller anden form for materialitet. Campbell beskriver hvorfor penge for Marx *må* have en vareform (blandt flere former): "Presenting money as a commodity allows Marx to explain money as the outcome of the "social action" of commodities. By this Marx means that the exchange relations of commodities, which are necessarily relations of monetary exchange, arise from the relations in which commodities are produced. This removes

¹⁷ Naomi Klein (1999) *No logo: taking aim at the brand bullies*. New York: Picador.

¹⁸ se Giovanni Arrighi: "The long twentieth century: money, power, and the origins of our times", London: Verso, 1994 og introduktionen af ophavsmanden selv: Immanuel Wallerstein: "World-Systems Analysis: An Introduction" Duke University Press, 2004

money from the “consensual domain occupied by symbols” (Ganssmann¹⁹ 1988, 309). It is the alternative, in other words, to regarding money as the intentional creation of society and subject to its control.”²⁰. Den anden fordel ved vare-penge er det er en form for penge der ikke forudsætter kapital, hvorfor denne størrelser kan indføres senere i analysen. Værdiens objektivitet gælder i lige så høj grad for papirs penge som for penge med materiel vareform, fx guldmønter.

Det centrale moment for Campbell er at produktionen i kapitalismen nødvendigvis må være *privat* og *uafhængig*. En vares værdi kan udtrykkes i penge og arbejdets værdi kan udtrykkes i penge men ikke direkte, det er først gennem det faktiske bytte at socialiseringen sker. Varerne kan ikke selv gå til markedet, som Marx bemærker det et sted. For at opretholde netop denne socialiserings centralitet, må produktionen være privat og uafhængig, og byttet må foregå på et ’frit’ kapitalistisk marked (herunder et frit arbejdsmarked).

Finanskapitalen er for længst (eller måske nærmere, *igen*) blevet løsrevet fra handelskapitalen og produktionskapitalen i den forstand at få fx investerer i aktier med henblik på det afkast de giver. Langt de fleste transaktioner på kapitalmarkedet henter deres profitabilitet i de generelt stigende kurser, endda også på fx det københavnske boligmarked, hvor det at købe hus eller lejlighed nærmest ikke længere er et spørgsmål om tag over hovedet, men om økonomisk gevinst.

Campbell og Marx viser hvorledes vare-økonomien skabte den uafhængige individuelle producent og forbruger, og fik ham/hende til at føle sig som en lille industrikapitalist, i dag kan det hævdes at med tiltag som ATP’s folkebørs (en selvmodsigelse af ca. samme dimensioner som EU's ’forfatningstraktat’, men verden og sproget er som bekendt til for at blive ændret), husprisspekulation, mediernes fokus på finansnyheder om ’nervøse markeder’, ’positive og negative reaktioner’ og andre obskure personifikationer, skal vi i dag føle os alle som små finanskapitalister.

Karakteristisk er det måske også, at de underprivilegerede sagtens kan se at de bliver snydt (udbyttet) (jævnfør ideologikritikken nedenfor), men på spørgsmålet om hvad der skal gøres svarer de ikke ”vi vil spille et andet spil” (progressive kampe), nej de svarer ”vi vil bare have nogle bedre kort og så spille det samme spil” (den amerikanske drøm: ”dine kort er gode nok, spil dem nu bare ordentligt dit tudefjæs, se på ham herovre (rollemodellen), han har da klaret det fint med ca. samme kort som dig, og når du nu engang har vundet, vil du så vel have at der kommer nogen rendende og stjæler dine surt vundne kort? Nej vel, vi må hellere bare spille videre som nu!”).

¹⁹ AX, der refereres her til: Ganssmann, H. (1988): “Money – a Symbolically Generalized Medium of Communication? On the Concept of Money in Recent Sociology.” *Economy and Society*, vol. 17, no. 3, pp. 285-316

²⁰ Martha Campbell (1997): ”Marx’s Theory of Money: A Defense” in Fred Mosley and Martha Campbell (eds.): *New investigations of Marx’s method*. pp. 89-120. New Jersey: Humanities Press International.

Det, at der kun kan være samlet overskud for finanskapitalisterne når markederne rent faktisk stiger, betyder at der kontinuerligt må finde en merværdiskabende monetariseret produktion sted, materiel såvel som immateriel, og at der skal være en stadig vækst i denne, fordi det samlede (akkumulerede) overskud for finanskapitalisterne netop beror på den nutidige ekspropriering af den (forventede) fremtidige vækst.

Kapitalistisk krise, kolonisering og dialektik

Finanskapitalismens beskaffenhed kan med fordel ses i sammenhæng med spørgsmålet om kapitalismens krisetendensers natur, som eksemplificeret af disputten mellem Hardt & Negri på den ene side og Holloway på den anden.

I *Empire* anføres det at: "What Marx explained most clearly is that capital constantly operates through a reconfiguration of the boundaries of the inside and the outside. Indeed, capital does not function within the confines of a fixed territory and population, but always overflows its borders and internalizes new spaces:" (*Empire*, p. 221-222) og der refereres til *Grundrisse*: "The creation by capital of *absolute surplus value* - more objectified labour - is conditional upon an expansion, specifically a constant expansion, of the sphere of circulation. The *surplus value* created at one point requires the creation of surplus value at *another* point, for which it may be exchanged ... The tendency to create the *world market* is directly given in the concept of capital itself. Every limit appears as a barrier to be overcome."²¹ Endvidere anføres det i *Empire* at Marx analyserer kapitalens konstante ekspansionsbehov ved først at fokusere på realiseringens proces, og dermed på det ulige kvantitative forhold mellem arbejderen som producent af, og arbejderen som forbrugere af varer (*Empire*, p. 222). Dette rejser underkonsumtionsteoriernes spøgelse, om at kapitalismens tendens til at producere for meget eller forbruge for lidt vil være katastrofal, en tendens der ikke er belæg for idet, "economic necessity based on quantitative calculations is sometimes the form but never the substance of Marx's or Luxemburg's argument. Any necessity is really historical and social. What Marx and Luxemburg identified was an economic barrier that helps explain how capital has historically been driven or induced to expand, to move outside itself and incorporate new markets within its realm." (*Empire*, p. 449)

John Holloway har i en, i Sydeuropa og andre steder, forholdsvis populær ny bog, *Change the World Without Taking Power*, kritiseret *Empire* således: "The actual analysis of 'the development of capital itself' is in terms of under-consumption rather than the antagonism between capital and labour. The barriers to capitalist development all 'flow from a single barrier defined by the unequal relationship between the worker as producer and the worker as consumer' (*Empire*: p. 222). In order to explain the movement from imperialism to Empire, they follow Rosa Luxemburg's under-

²¹ Marx, *Grundrisse* see: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch08.htm>

consumptionist theory that capitalism can survive only through the colonisation of non-capitalist spheres:" (Holloway 2002: p. 173)²². Ideen om at kapitalismen kun kan overleve gennem en kolonisering af ikke-kapitalistiske sfærer, har dog *ikke* som Holloway anfører, noget specielt at gøre med vulgær-underkonsumptionsteoriene, og det er ikke primært Luxembourgs men derimod Marx' idé. Som Marx skriver i først anførte *Grundrisse*-citater ovenfor, så vil merværdi skabt på et punkt (dvs. et bestemt sted i tid og rum), kræve merværdi skabt på et *andet* punkt, således at de kan byttes. Derfor er en forudsætning for produktion baseret på kapital at der sker en konstant udvidelse af cirkulations-sfæren, både direkte (i form af kapitalismens horisontale udbredelse til hele verden) og internt (i form af kapitalismens vertikale inddragelse af flere og flere aspekter af menneskelig aktivitet og væren i produktionen). Dette strukturelle træk ved kapitalismen ligger analytisk længe før, og er *an sich* ganske uafhængigt af, diverse underkonsumptionsteorier. Som Marx pointerer det, så er tendensen til at skabe et verdensmarked direkte givet i kapital-konceptet selv, hvorfor kapitalismen ikke kan fungere i et lukket system, og kapitalistisk produktion og bytte er defineret af en række barrierer der hele tiden må forskydes, ”Capital, then, posits *necessary labour time* as the barrier to the exchange value of living labour capacity; *surplus labour time* as the barrier to necessary labour time; and *surplus value* as the barrier to surplus labour time; while at the same time it drives over and beyond all these barriers, to the extent that it posits *labour capacity* opposite itself as something simply engaged in exchange, as money, and surplus labour time as the only barrier, because creatrix of surplus value. (Or, from the first aspect, it posits the exchange of surplus values as the barrier to the exchange of the necessary values.)”²³

Hvorvidt det 'antagonismen mellem kapital og arbejde' (Holloway) eller 'kapitalismens barrierer' (Hardt og Negri) der er den væsentligste motor i kapitalismens udvikling, er et interessant og mere reelt spørgsmål. Det egentlige stridspunkt ligger i at Holloway, og mange andre, i deres fastholdelse af 'antagonismen mellem kapital og arbejde' som motoren i kapitalismen, fastholder en dialektisk relation, som Hardt og Negri og andre ikke ser. Når Hardt og Negri således ser barriererne som den centrale motor, så er det i *kapitalismens* udvikling, men denne er ikke overlappende med multitudens der har sine egen produktive udvikling. Som Holloway selv formulerer det:

”The positivisation of autonomist theory has been developed most systematically by Negri. In *The Savage Anomaly* (Negri 1991), Negri turns to the study of Spinoza in order to provide a positive foundation for a theory of struggle. In this work, he insists, through his discussion of Spinoza, that social development, or, more precisely, 'the genealogy of social forms', 'is not a dialectical process: it implies negativity only in the sense that negativity is understood as the enemy, as an object to destroy, as a space to occupy, not as a motor of the process'. The motor of the process is positive: 'the continuous pressure of being toward

²² Holloway, John (2002) *Change the World Without Taking Power*, p. 173. London: Pluto Press.

liberation' (1991, p. 162). His concern is to develop the concept of revolutionary power (the *potentia* of the multitude) as a positive, non-dialectical, ontological concept. Autonomy is implicitly understood as the existing, positive drive of the *potentia* of the multitude, pushing *potestas* (the power of the rulers) onto ever new terrains." (Holloway 2002, p. 167)

Her har Holloway for så vidt fat i den lange ende i forhold til det egentlige stridspunkt. Men han synes at have misforstået noget han umiddelbart efter skriver at, "To treat the subject as positive is attractive but it is inevitably a fiction. In a world that dehumanises us, the only way in which we can exist as humans is negatively, by struggling against our dehumanisation" (Holloway 2002, p. 167)

Det er nemlig *ikke det individuerede menneskelige subjektet der behandles som positivt, det er multituden*. Multituden er *ikke* en agglomeration af undertrykte individuerede subjekter (som nogle også forestiller sig proletariatet var det for Marx), men tværtimod den absolutte tilblivelses bevægelse, det Deleuzianske begær, den rene *potentia*, som føder ind i individuerede subjekter, ikke affødes af dem. Det er derfor helt korrekt når Holloway fastslår at den eneste måde vi kan eksistere som mennesker er gennem negativ kamp. Denne deltager vi i, men den er *ikke målet*.

Progressiviteten må rekonstrueres så den netop *ikke* knytter sig til denne fastsatte humanitet, det ødipale individ, tilstanden, men derimod til det postantropocentriske, mangeartede, multituden, begæret, *potentia*, processen. Holloway starter sin bog med at anføre at *we scream*, det er rigtigt nok, men vi skrider kun som individuerede mennesker, og skriget ophører ikke før den individuerede subjektivitet gør det, og progressivitet er derfor ikke en negativ kamp mod skriget, men en positiv kamp for det postantropocentriske begær og dermed subjektiviteter på mange flere måder.

Præcision og relevans

Det forhold at "med pengene har socialitetens realitet vundet over produktionsprocessens virkelige menneskers konkrete individualitet" i kapitalismen (Bilag A, Goos Iversen), er ikke tegn på det endelige sammenbrud, men repræsenterer tværtimod det største potentiale endnu set i menneskehedens historie, nemlig muligheden for at transcendere denne, og bærer revolutionens mulighed med sig.

Grunden til at Holloway (og så mange andre) misforstår Hardt & Negri, Deleuze og Spinoza på dette område er bl.a., at denne progressivitetsfigur ikke bare bygger på et opgør med kapitalismen men (og måske mere væsentligt) et opgør med hele oplysningen. Helt centralt står opgøret med oplysningens kerneaksiomer, nemlig rationaliteten og individet, som udgangspunkt for væren og tænken. Det er derfor så mange diskussioner og kritikker bliver så amputerede som de gør. Jeg kan

²³ Marx, *Grundrisse* see: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch08.htm>

fx ikke anerkende de evindelige diskussioner frem og tilbage over kontinuummet subjekt-objekt; aktør-struktur som relevant samfundsvidenskab. Samfundsvidenskabelig relevans vokser først og fremmest ud af evnen til at i tanke sætte, i tale sætte, og vigtigst af alt, virkeliggøre flugtlinjer der på ikke-dialektisk vis peger lodret op fra dette dialektiske kontinuum og således gør det irrelevant. Heri ligger også en del af opgøret med rationaliteten (efter at jeg har brugt flest kræfter på opgøret med individualiteten/subjektiviteten), idet en anden væsentlig forskel er forholdet mellem analyse og handlingsanvisning (normativitet), spørgsmålet om præcision, forudsigelsesevne og magt *til*. Som Deleuze så berømt har formuleret det i "Hvad er filosofi", så er filosofi evnen til at skabe og gennemsætte begreber. Jævnfør Hardt & Negris anekdote om Descartes ovenfor, så betyder det at analytisk præcision vokser ud af evnen til at forandre ting i verden, *ikke omvendt!*

Det betyder at dikotomien mellem er og bør bliver udvisket og sandhedsbegrebet mister relevans. Dette skal forstås både som at verden allerede *har* bevæget sig i denne retning, at verden *vil* bevæge sig i denne retning og at verden *skal* bevæge sig i denne retning, og det er af afgørende vigtighed at *praktisere* dette i videnskaben, hvilket dette projekt også til dels er et forsøg på, i det det er min intention at det fremstår som, ikke uklart, men *irrelevant*, hvornår den befinder sig på et genealogisk/historisk; analytisk/nutidigt eller præskriptivt/fremtidigt plan. Deleuze har ført dette princip vidt, i særdeles i hans alternative filosofihistorie, hvor han bevidst rekonstruerer en alternativ vestlig filosofihistorie. Han placerer blandt andre stoikerne i stedet for aristotelikerne; Spinoza frem for Kant og Nietzsche frem for Hegel, og skaber en sammenhæng i sin alternative filosofihistorie der leder durk op til hans eget filosofiske projekt, og således giver det ekstra kraft. Tilblivelsen er her en væsentlig figur, i det den som få traverserer temporalitetens tre traditionelle niveauer, i processens bevægelse.

Hvor ligger potentialet?

I Multitude anføres det at (individueret) subjektivitet skabes i produktionens materielle praksisser, og i antagonismen mod den oplevede udbytning. "Production thus not only creates an object for the subject, but also a subject for the object."²⁴ I den immaterielle produktionens hegemonis tidsalder, betegner *de fattige* produktionens paradigmatiske figur. Dette betyder ikke at der er en konstant forarmning af arbejdere som Marx forestillede sig, eller at alle arbejdere lever i ekstrem fattigdom (selvom mange gør). Det betyder derimod at: "The poor is the only figure that can designate society in all its generality as an inseparable whole, defined by its base, just like the protesters in South Africa use the term to indicate the generality of the different groups in struggle. In the paradigm of immaterial production, "the poor" is the primary figure of production in the sense that society tends to produce as a coordinated ensemble. "The poor" also highlights the contradictory relation of production to the world of value: "the poor" is excluded from wealth and yet included in its circuits

²⁴ Marx, *Grundrisse*. See: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch01.htm>

of social production. "The poor" is the flesh of biopolitical production. We are the poors." (*Multitude*: p. 152). Hardt og Negri afslutter deres afsnit med følgende: "What we humans are at base is general possibility or general productive capacity. This double character of poverty and possibility defines the subjectivity of labor increasingly clearly in the immaterial paradigm. The wealth it creates is taken away, and this is the source of its antagonism. Yet it retains its capacity to produce wealth, and this is its power. In this combination of antagonism and power lies the makings of a revolutionary subjectivity." (p. 153)

Denne mulighed i generel forstand, denne generelle produktive kapacitet, kan umuligt være et særkende ved, eller internt i forhold til, mennesket. Fattigdommen som grundlæggende samlende figur i multituden giver analytisk mening, kampkraft i praksis og hjælper ifht. uddifferentieringen af afarter af angelsaksisk postmodernisme og socialkonstruktivisme mv.

Marx er inde på nogen lignende: "This living labour, existing as an abstraction from these moments of its actual reality (also, not-value); this complete denudation, purely subjective existence of labour, stripped of all objectivity. Labour as *absolute poverty*: poverty not as shortage, but as total exclusion of objective wealth. Or also as the existing *not-value*, and hence purely objective use value, existing without mediation, this objectivity can only be an objectivity not separated from the person: only an objectivity coinciding with his immediate bodily existence. ... Labour not as an object, but as activity; not as itself *value*, but as the *living source* of value. [Namely, it is] general wealth (in contrast to capital in which it exists objectively, as reality) as the *general possibility* of the same, which proves itself as such in action. ... labour is *absolute poverty as object*, on one side, and is, on the other side, the *general possibility* of wealth as subject and as activity..."²⁵

Det levende arbejde har således en dobbeltkarakter: på den ene side fremstår det som absolut fattigdom, da den er frataget al velstand, men på den anden side opstiller Marx fattigdommen som udgangspunktet for al menneskelig aktivitet, *muligheden* i generel forstand og dermed kilden til al velstand.

Men jeg forstår ikke hvorfor Marx mener at dette arbejde, den levende kilde til værdi, dette absolut ikke-objektiverede, skulle hænge snævert sammen med subjektet, være ikke-separeret fra personen og være sammenfaldende med hans umiddelbare kropslige eksistens. Præcis som skellene mellem arbejde og anden aktivitet henholdsvis ens eget og andres bedste nødvendigvis må transcenderes og fratages mening på vejen mod den absolutte tilblivelses proces, begærets frisættelse; ligeså må skellene mellem produktion og forbrug henholdsvis objekt og subjekt falde. Ellers vil der simpelthen være alt for meget *mening* og dermed repressiv realitet tilbage. Det levende arbejde som

Marx definerer ganske fornuftigt ovenfor, kan umuligt hænge snævert sammen med mennesket som biologisk art. Det ville da være helt tosset at forestille sig at der skulle være en dyb væsensforskel på dette levende arbejde og den kraft der får universet til at udvide sig og trække sig sammen (eller hvad det nu gør), liv til at opstå i solsystemer, spædbørn til at smile osv.

Jeg tror der er to årsager til hans fejlgreb: 1) han har været noget religionsforskrækket og 2) hans reelle abstraktioner holder ikke altid som grundlæggende filosofisk koncept. Hvad der i stedet må på banen er Deleuzes virtualitetsbegreb. Når Marx skriver at "This living labour, existing as an abstraction from *these* moments of its actual reality [my italics]", så opstiller han så vidt jeg tolker det en reel abstraktion, selvom det levende arbejde kun er en abstraktion fra nogle af dets aktuelle realitets momenter, på samme måde som socialiseret arbejde er en abstraktion over alle de konkrete instanser af individuelt arbejde. Det er muligt det socialiserede arbejde er det, men det levende arbejde er *ikke* en abstraktion. Det er sammenfaldende med begæret som ligger på et virtuelt plan og *investeres* i alle former for arbejde. Pilen går den anden vej. Begæret er udgangspunktet, det ligger på et virtuelt plan og kan derfor ikke (endnu) iagttages direkte, kun gennem sine udtryk i aktualiteten, men det er begæret som kraft (blandt flere andre) på det virtuelle niveau der er det væsentlige, i den forstand at det præger/trækker størrelser i aktualiteten i bestemte retninger og udstykker brede mulighedsrum og eksistensbetingelser. Den konkretiserede aktualitet vi går rundt i for tiden er bare en blandt flere mulige, og følgelig ikke nødvendigvis særlig styrende for indholdet af fremtidige aktualiteter.

Som Hardt og Negri anfører: "The multiplicity of the multitude is not just a matter of being different but also of becoming different. Become different than you are! These singularities, act in common and thus form a new race, that is, a politically coordinated subjectivity that the multitude produces. The primary decision made by the multitude is really the decision to create a new race or, rather, a new humanity. When love is conceived politically, then, this creation of a new humanity is the ultimate act of love." (*Multitude*: p. 355-356)

Virtualitet

En af de bedste Deleuze-læsninger er den som Manuel DeLanda foretager i sin *Intensive Science & Virtual Philosophy* (London: Continuum, 2002). Her anfører DeLanda en realistisk (i den forstand at den tildeler virkeligheden autonomi fra den menneskelige tænkning) filosofi, der samtidig erstatter essenser og transcendentale entiteter i det hele taget med *dynamiske processer* som udgangspunktet. I stedet for at tage udgangspunkt i fx weberianske idealtyper eller andre abstraktioner, der ses som præeksisterende modeller hvorover de konkrete entiteter er modelleret

²⁵ Marx, *Grundrisse*, Notebook III, italics in original, see: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/ch06.htm>

mere eller mindre ens, tages der udgangspunkt i en teori om morfogenese (hvordan ting bliver til frem for hvad de er) baseret på forskelle. Denne implicerer at der ligger proces-påvirkende kræfter på et virtuelt niveau, et niveau der ikke er direkte iagttageligt, som oftest uafhængigt af menneskelig tænkning og selvom nogle af disse processer er materielle og energetiske, mens andre ikke er det, er de alle immanente i energiernes og den stoflige verden. Dette medfører, ifølge DeLandas Deleuze-læsning, at ikke bare ideen om korrespondens (mellem fx en række fakta om en gruppe af entiteter der populerer realiteten, og på den anden side en række sætninger der udtrykker disse fakta), men også selve konceptet sandhed devalueres. Tænkerens rolle er derfor ikke så meget at ytre sandheder og fastslå fakta, som det er at foretage distinktioner i den store population af sande fakta, mellem der er vigtige og relevante og dem der ikke er det. Således lægger Deleuze vægt på det godt stillede spørgsmål, frem for dets løsning, i det et spørgsmål er godt stillet hvis det fanger en objektiv distribution af det betydende og væsentlige samt det ubetydende og uvæsentlige, eller på matematisk, det singulære og det ordinære. Det objektive skal her forstås som baseret på en skelnen mellem hvad der rent faktisk påvirker (dannelses- mfl.) processer og hvad der ikke gør det. Dette hænger også sammen med at verden ikke er lukket og færdigformet, og at der således aldrig vil være et sæt sande sætninger der giver os fakta en gang for alle, men at verden er emergent, fuld af divergerende og krydsoverlappende processer, der konstant giver nye og uforudsete entiteter.

En praktisk illustration af disse noget teoretiske overvejelser, er de mange fysiske strukturer der dannes spontant når deres komponenter forsøger at opnå bestemte energetiske krav. Dette kan fx være tilstanden med en minimal mængde fri energi, der får en sæbeboble til at blive sfærisk fordi det reducerer overfladespændingen, og en saltkrystal til at blive kubisk fordi det minimerer bindingsenergien. Denne proces' tilstandsrum er struktureret af en enkelt punkt-attractor, som repræsenterer den minimale energis punkt. Den mekanisme der fører til dannelsen af en sæbeboble er ganske forskellig fra den der fører til en saltkrystal, men det er samme mekanisme-uafhængige virtuelle singularitet der styrer/påvirker begge processer. En *topologisk* form styrer en proces der resulterer i mange forskellige fysiske former, alle med forskellige *geometriske* karakteristika. (DeLanda 2002: 15-16). Dette fører til et helt nyt syn på fysiske og sociale formers genese. Som Deleuze selv siger det:

”The virtual is not opposed to the real but to the actual.. *The virtual is fully real in so far as it is virtual* ... Indeed, the virtual must be defined as strictly a part of the real object – as though the object had one part of itself in the virtual into which it plunged as though into an objective dimension ... The reality of the virtual consists of the differential elements and relations along with the singular points which correspond to them. The reality of the virtual

is structure. We must avoid giving the elements and relations that form a structure an actuality which they do not have, and withdrawing from them a reality which they have.”²⁶

DeLanda bruger en naturvidenskabelig og ganske matematisk tilgang i sin udlægning af Deleuzes filosofi, hvilket er givtigt af to grunde. Dels er det det fremgangsprincip som Deleuze selv brugte, hans ontologi er på sin vis matematisk, med afsæt i differentiell geometri og (transformations-) gruppeteori, og han har således udvidet den i forvejen særdeles nyttige gamle franske videnskabsstradition, hvor man kun skelner mellem natur- og humanvidenskaberne og ikke på angelsaksisk maner har evigt travlt med at pinde alting ud i kasser; sociologi, økonomi, jura, filosofi, psykoanalyse, historie, lingvistik og alle mulige andre pseudo-opdelinger, som kun tjener til at forplumre analysernes progressive forandringspotentiale, og følgelig deres præcision, for alle andre end småt begavede og højreorienterede, i det Deleuzes filosofi er natur- og humanvidenskab på samme tid. Dels er det pædagogisk hensigtsmæssigt, da DeLandas matematisk inspirerede udlægning er ekstremt tilgængelig i forhold til Deleuzes egne. Utilgængeligheden af Deleuzes bøger er delvist bevidst, i det han i sin skrivestil som i sin filosofi, bekæmper en præmatur solidificering i terminologi, ikke blot for at give et indtryk af *forskell* igennem brug af synonymmer, men snarere ved at udvikle et sæt forskellige teorier om samme emne, delvist forskudte i forhold til hinanden. (DeLanda 2002: 157). Dette er en stor styrke i læsning, anvendelse og udvikling af Deleuzes filosofi, som DeLanda siger det: ”I will not be concerned with Deleuze’s *words* only with Deleuze’s *world*” (DeLanda 2002: 3).

Kapitalismens korthus

Det værk hvor Deleuze i videst udstrækning anvender en traditionel samfundsteoretisk tilgang, er *Anti-Ødipus*²⁷ skrevet i samarbejde med Guattari i 1972. Titlen refererer til det opgør med Freudiansk og Lacaniansk psykoanalyse de tager afsæt i, men jeg læser først og fremmest bogen som en politisk progressiv intervention hvis potentiale sandsynligvis vil udfolde sig i de næste årtiers kapitalisme-revolution, og tjene til teoretisk og praktisk inspiration, som den allerede har gjort det frugtbart for Hardt & Negri henholdsvis den anti-neoliberale globalisering fra neden bevægelse. Deleuze og Guattari udvikler en tilsyneladende paradoksal model for psyken, hvor de mekanismer der gennemfører repression, på samme tid frisætter den menneskelige organisme fra instinktiv determination i en post-antropocentrisk udradning af den sociale oppressions mulighed også (Holland 1999: 10).

²⁶ Gilles Deleuze (1994 [1968]) *Difference and Repetition*. pp. 208-209 New York: Columbia University Press. As cited in DeLanda 2002: 33.

²⁷ Gilles Deleuze and Félix Guattari (1984 [1972]) *Anti-Oedipus. Capitalism and Schizophrenia*. London: The Athlone Press.

Kapitalismen indeholder i sin kerne ikke andet end akkumulationslogikken; som kan komme til udtryk, blive aktualiseret, på mange forskellige måder, men denne er til gengæld i stand til at påvirke, i samspil med andre virtuelle størrelser, ca. en hvilken som helst proces i verden hvor der er mennesker er involveret. Det er derfor at kapitalismen har overlevet flere verdenskrige og andre kapitaldestruktioner, det hegemoniske arbejdes immaterialisering osv., det er ikke centralt at der er nogen (eller måske nærmere noget) der *har* penge, det centrale er at der er nogen (eller noget) der *tjener* penge, og det er også først her pengene bliver til kapital, nemlig i socialiseret (gennem vareformen og markedet) cirkulation. I takt med udviklingen *faktisk* er sket, er der dannet en række samfundsmæssige institutioner, den udvidede private ejendomsret, diverse markeder, det juridiske subjekt, jordens og naturens privatisering, arbejdets og alt mulig andets vareliggørelse, den borgerligt-”demokratiske” stat osv. osv., der alle hver i sær er forudsætninger for, men ikke i sig selv tilstrækkelige for, den kapitalisme vi har i dag. Men eftersom alle disse institutioner er dannet samtidig med og igennem den faktiske kapitalismeudvikling, skal de ikke skilles analytisk-temporalt fra denne, og de er således ikke forudsætninger i betydningen ’forudgående’, lige så lidt som man kan tage en enkelt ud, fx den private jordejendom, og sige ’her har vi kernen, lad os skille os af med den og så ramler korthuset’. Det er selvfølgelig væsentligt at analysere de enkelte kort i husets natur og deres indbyrdes relationer, men kapitalismens korthus er et specielt et hvor alle kortene hænger sammen, og selvom det ville vælte ligegyldigt hvilket et man tog ud, kan (eller skal) man hive i dem alle på en gang og ikke nøjes med et, ’hvis bare vi får kollektiviseret ejendomsretten over produktionsmidlerne, så følger resten nok med, så det må vi sætte alt ind på’, ja sandt nok, ingen kapitalisme med kollektiv ejendomsret over produktionsmidlerne, men resten fulgte ikke bare med, og pilen gik den anden vej, det var kapitalismen der overlevede, godt nok i en ganske anden form (aktualisering), men med akkumulationslogikken intakt i et mere statsbåret udtryk, og den kollektive ejendomsret over produktionsmidlerne der visnede bort.

Når Marcuse i *Eros og Civilisation*²⁸ hævder at kapitalismens performativitet nu har overvundet knapheden i samfundet, hvorfor den overskuds-undertrykkelse (*surplus-repression*) der stadig finder sted er blevet irrationel, har han galt fat, i det samfund altid har produceret et overskud (i det alt liv på jorden betinges af den enorme solindstråling) og social organisering drejer sig om determineringen af hvordan og af hvem dette overskud skal forbruges og distribueres, ”Scarcity never had to be overcome by the development of productive forces, since it was already a fabrication from the start: the performance principle could not have become irrational when productive forces became sufficient, for it was never rational to begin with.” (Holland 1999: 5). Og kapitalismen har aldrig været rationel i den forstand, hvilket er dens store styrke og potentiale, ”The capitalist machine does not run the risk of becoming mad, it is mad from one end to the other and from the beginning, and this is the source of its rationality” (AØ: 373)

²⁸ Marcuse, Herbert (1970 [1955]) *Eros og civilisationen: En filosofisk Freud-undersøgelse*. København: Gyldendal.

Deleuze og Guattaris analyse, skizoanalysen, er på samme tid er transcendent og materiel. Den udforsker en ubevidsthed der er transcendent frem for metafysisk; materiel frem for ideologisk; skizofren frem for ødipal; nonfigurativ frem for imaginær; reel frem for symbolsk; maskinistisk frem for strukturel; produktiv frem for ekspressiv (AØ: 109-110). ”The unconscious poses no problem of meaning, solely problems of use. The question posed by desire is not “What does it mean?” but rather “*How does it work?*” (AØ: 109).

Køn, ideologi og performativitet

I *Multitude* omtaler Hardt og Negri kønsspørgsmål, hvor ambitionen ikke er en verden uden race- og køns-forskelle, men en verden hvor de ikke skaber magthierarkier, hvor, “differences express themselves freely, this is a desire for the multitude. And, of course, for the singularities that compose the multitude, in order to take away the limiting, negative, destructive character of differences and make differences our strength (gender difference, racial differences, differences of sexuality, and so forth) we must radically transform the world.” (*Multitude*: p. 101)

Hardt og Negri ser skiftet fra vane (habit) til performance, som centralt i produktionen af fælledeerne. Her bruger de bl.a. Butler. “The new theories of the body seem to resolve this paradox insofar as they are really *against* the body and *for* the common performativity of queer social flesh - and here we can begin to glimpse the connection to pragmatism and its notion of social life in common.”

Performativitetsbegrebet er i sin forstand rigtigt nok, men der må ikke lægges vægt på et ’afsløringsmoment’. Når folk fx bruger penge, ved de udmærket godt at der ikke er noget magisk omkring det, at penge i deres materielle realitet er et udtryk for sociale relationer. Hverdagens spontane ideologi reducerer penge til et simpelt tegn der giver indehaveren ret til en bestemt del af det sociale produkt, ”So, on an everyday level, the individuals know very well that there are relations between people behind the relations between things. The problem is that in their social activity itself, in what they are *doing*, they are *acting* as if money, in its material reality, is the ultimate embodiment of wealth as such.” (Zizek 1989: 31). Ideologi skabes altså af handlinger, det er ikke handlingerne der skabes af ideologien. ”Ideology is not a dreamlike illusion that we build to escape insupportable reality; in its basic dimension it is a fantasy-construction which serves as a support for our ’reality’ itself: an ’illusion’ which structures our effective, real social relations and thereby masks some insupportable, real, impossible kernel ... The function of ideology is not to offer us a point of escape from our reality but to offer us the social reality itself as an escape from some traumatic, real kernel.” (Zizek, Slavoj (1989) *The Sublime Object of Ideology*. p. 45)

Det er derfor ikke i sig selv basis for ret meget at *opdage* at kønnet bliver produceret og reproduceret i gennem vores daglige handlinger. Det er nemlig ikke noget vi har opdaget, det har vi hele tiden vidst og som Zizek så præcist viser det, så består en helt central del af selve den ideologisk konstruerede kønnethed (som alle andre ideologier) netop i at alle egentlig godt ved at der ikke er tale om en naturlig og uforanderlig tilstand. Vi handler bare *som om* vi ikke ved det, og hvis ikke netop dette var tilfældet ville den etablerede sandhed ikke være når så stærk. Den gælder også for queer-handlinger og for alle andre revolutionære handlinger, faktisk må de nødvendigvis være så meget desto mere *ideologiske* (ordet brugt i Zizeks' forstand), hvis de virkelig skal batte, i det de netop må søge at gennemsætte en positivt formuleret givethed. Det er rigtigt nok, som Hardt og Negri fastslår mange steder, at retningen der peges i, må være en underminering af identitetslogikken og dermed kroppenes entydighed som sådan, og skabelsen af nye sociale formationer. Dette gøres netop ikke ved en tilbageskuende "afsløring" af de 'givne størrelses' ikke-givethed i virkeligheden. Det gøres tværtimod i en fremadrettet *indpakning* i den faktiske sociale realitet, af det absolut ikke-givne, det der er kunst((færd)igt) i sin uvirkelighed og umiddelbare meningsløshed, som en virkelig kreativ social formation i fælleden må være det. Det er det kapitalen gør så godt gennem varefetichismen og pengenes status i samfundet, og det skal revolutionen i en bestemt forstand *perfektionere*, ikke nedbryde.

Intetsteds bliver dette tydeligere end når vi ser på de angelsaksiske misforstået Foucauldianske/"postmoderne" tilgange der betoner hvordan det hele drejer sig om at 'afsløre for folk hvordan alt det de tager for givet faktisk ikke er det' (for et prima eksempel se fx Bacchi, Carol (1999) *Women, Policy and Politics*. London: Sage) og ellers ikke foretage sig ret meget andet, i det det forventes at så sker der nok positive ændringer helt af sig selv. Ingen anden teoriretning, der i sin selvforståelse er revolutionær, har udrettet så lidt i verden, og et af de væsentligste problemer ligger netop i en uheldig berøringsangst over for verden og samfund, der miskender den progressive handlings nødvendige fundering i *ideologi* (eller performativitet). Zizek (1989) peger på Vatikanstaten som et godt eksempel. Her har vi et samfund hvor det i princippet er lykkedes at afskaffe den menneskelige seksualitet som sådant. Hvis ikke det er naturstridigt hvad er så? Men det er paven og co. sådan set indifferente overfor, præcis som enhver vægtig menneskelig social kraft, inklusiv vores, nødvendigvis må være det overfor denne såkaldte 'menneskets natur'. Goldheden i at forsøge at omvende katolske præster o. lign. ved hjælp af argumenter om at deres adfærd ikke er naturgivet turde være åbenlyst. Deres situation er godt nok sat på spidsen i forhold til så mange andres, men mekanismerne og argumentets manglende kraft er præcis ens. Vi skal ikke ændre verden tilbage til noget som helst 'naturligt', men tvært i mod skabe den helt på ny.

Bilag A: Mail-diskussion i Filosofisk Debatforums studiekreds om den moderne finanskapital.

Dette bilag er medtaget, da det tjener som baggrundsbelysning for projektet.

I Multitude anføres det at: "Finance capital bets on the future and functions as a general representation of our common future productive capacities. The profits of finance capital are probably in its purest form the expropriation of the common." (p. 151)

Men hvad menes der med at finanskapitalen vædder om fremtiden og er den reneste form for ekspropriering af fælleden?

Grunden til at ordet *ekspropriering* bruges frem for den mere klassiske *appropriering* er, at det falder i tråd med skiftet fra den temporale udbytning af individer til den spatiale udbytning af det fælles som følge af den nye hegemoni i kapitalistisk produktion. Et illustrativt eksempel som jeg har udtænkt og forelagt min studiekreds tager udgangspunkt i optioner. Finanskapitalist A og B og har begge en forventning til hvordan et marked og et bestemt værdipapirs (en akties eller valutas eller lignendes) kurs vil udvikle sig i fremtiden. Hvis vi siger kursen er 80 i dag og A tror den vil falde til 50 om 3 uger mens B mener den vil stige til 100, kan A tjene penge på faldet, da han kan lave en aftale, en option, der tilsiger at B forpligter sig til at købe et antal aktier af ham til kurs 75 om 3 uger. Hvis kursen rent faktisk stiger, tjener B penge i det han kan sælge de aktier han lige har købt til kurs 75 til kurs 100 umiddelbart efter. Men hvis kursen falder tjener A penge, i det han umiddelbart før han sælger til kurs 75 til B kan købe aktierne til kurs 50.

Der er således for den individuelle finanskapitalist penge at tjene hvis han kan forudsige markedets udvikling, hvad enten det stiger eller falder. Men hvis kursen stiger til 100 kan de begge tjene penge, i det de kan købe til 80 i dag og sælge til 100 om 3 uger, *mens fortjenesterne højst kan udgøre samme størrelse som tabene når markedet falder, og ofte vil være væsentligt mindre*, bl.a. fordi ikke særligt mange har forudset faldet.

Men finanskapitalisten behøver ikke at vente 3 uger (og dermed binde sine penge) på at tjene penge på kursstigningen. B kan købe en option på at forpligte sig til at købe til kurs 75 om 3 uger, og umiddelbart herefter sælge den til C der fx tror at kursen vil stige endnu mere end til kurs 100 om 3 uger, for en højere pris end den B gav (fordi C vil kunne tjene endnu flere penge på optionen hvis hans forudsigelse holder stik) og B vil således tjene penge 'med lysets hast'.

Rasmus Bjerre har responderet:

”Er det ikke mere relevant at eksemplificere med et kursfald? Det mest oplagte ville være et eksempel på den typiske måde at spekulere i et faldende marked, nemlig short-selling som ikke nødvendigvis involverer optioner: A sælger virkelig værdipapiret (der er altså ikke blot tale om den ret til at insistere på et køb eller salg som optionen rummer), men til overdragelse til et *fremtidigt* tidspunkt. A kan da selv vælge det gunstigste tidspunkt i tidsrummet mellem salget til B og overdragelsen til erhvervelse af det pågældende værdipapir i markedet.

Det specielle ved short selling er at indgåelsen af aftalen mellem A og B jo typisk er til under den øjeblikkelige kurs (ellers ville B blot købe i markedet) og dermed i sig selv presser kursen på værdipapiret nedad: A kan dermed siges at forsøge sig med spekulation i en delvist selvopfyldende profeti.”

- Personlig meddelelse fra Rasmus Bjerre, Filosofisk Debatforums Studiekreds

Short selling er nok den snedigste måde at spekulere i faldende aktiemarkeder på, men jeg tror instrumentet bestyrker min tese om at spekulation i faldende markeder i bedste fald er et nulsums

spil, og som oftest et særdeles meget minus spil. For hvis dagskursen er 80 og A short seller aktier til B til kurs 75 om 3 uger, så må der jo, hvis A skal tjene penge, være sket et fald; fx til kurs 50, og nogle skal sælge til denne kurs til A. Den der gør det, finanskapitalist C, taber penge for han købte før eller under faldet, B taber penge fordi han vil beregne sit tab henholdsvis gevinst *i forhold til kursen på overdragelsesdagen*, altså efter 3 uger, og A's gevinst, i dette tilfælde fx 25, opvejer ingenlunde B og C's tab til sammen som er på henholdsvis 25 og 30 (C's tab kan være delt ud på finanskapitalist D, E mv., hvis aktien er blevet handlet et par gange, men det kumulerede tab er 30). Dvs. der er blevet tabt 55 og vundet 25, et nettotab på 30 som er lig kursfaldet. Det springende punkt i dette ræsonnement er om det er validt at hævde at B's tab/gevinst skal beregnes ifht. kursen på overdragelsesdagen, men det vil jeg hævde det er. Optioner, short selling og de mange andre instrumenter²⁹ er nemlig, ud over at være væddemål, samtidig *forsikringer*. Når B short buyer (som det vel må hedde) af A, så vil det fra B's side ofte være en forsikring mod pludselige kursudsving, i det han kender den pris han skal betale om 3 uger (denne type instrumenter er derfor meget udbredte i fx varehandler mellem virksomheder i lande med forskellige valutaer), og forsikringer betaler man som bekendt for, her i form af en (kumuleret over mange handler) lavere, men på forhånd fastlagt kurs. På denne måde har man lavet endnu nogle kanaler der dræner penge fra den almindelige produktionssfære over i finanskapitalens sfære, uden at det fra produktionens side ser utilforladeligt ud. Det er der selvfølgelig ikke noget principielt nyt i, det gammelkendte bank- og forsikringsvæsen udfører langt hen ad vejen samme funktion.

Hvad ligger der i det umiddelbart ganske kryptiske men ofte gentagede udsagn om at "spekulere mod et lands valuta". Et bud kan være:

"Det kommer lidt an på hvad der menes med "spekulere": Her er min fornemmelse, hvis I ellers gider læse den, men den er ikke så relevant i Alex' teksts sammenhæng:

Der må sondres mellem faste og flydende valutaer. Hvad de faste angår, kan short selling i situationer, hvor spekulantkollektivet mener, at valutaen er overvurderet, være temmelig risikofrit, fordi risikoen for at valutaen *stiger* da er så meget mindre. Samtidig kan de nationalbanker, der forsøger at intervenere for at holde markedet oppe, kun gøre det ved at påtage sig rollen som B [I ovenstående citat omhandlende short selling]. Det var sådan Soros knækkede Bank of England i sin tid.

Groft sagt kan man sige, at det er derfor alle andre valutaer end den amerikanske i dag enten er flydende eller har en lavere kurs end de umiddelbart ville få som flydende.

Nationalbankerne kan intervenere for at holde en kurs *nede* (for de sidder jo på seddelpressen), men med omfanget af spekulationen i dag ikke for at holde den *oppe*.

Flydende valutaer er mindre udsatte for spekulation, fordi de ikke vil være over- eller undervurderede (og eventuelt også fordi der forekommer mindre intervention). Man kan sige at de er beskyttede af noget, der kendetegner alle de her futures/væddemål: det til fremtidig overdragelse solgte skal jo erhverves af sælger på et eller andet tidspunkt inden den aftalte overdragelse, og denne erhvervelse vil presse kursen *op* og dermed modvirke presset *ned* forårsaget af indgåelsen af future'en. Og der kan jo "modspekuleres" i, at en masse short-sellere har forpligtet sig på nært forestående erhvervelser.

Anyhow: nødvendigheden af den senere erhvervelse af de værdipapirer, der spekuleres i, gør, at der ikke ændres på den neoliberalt generaliserede udbud-efterspørgselsmatematik, der forudsiger at kursen vil gå mod et leje der afspejler dens "virkelige" værdi.

Problemet for de flydende valutaer er – udover den for længst internaliserede politiske afmagt det er ikke længere at have valutakursen som finanspolitisk instrument – de

²⁹ Se fx ordlisten på 'Chicago Board Options Exchange', www.cboe.com en børs der handler med børsoptioner, altså formidler væddemål om væddemål om fremtiden, eller man kan sige, tegner genforsikringer.

kurssvingninger, der gør aftaler mellem valutazoner risikable for erhvervslivet. Som anført ovenfor kan spekulation i høj grad forøge disse svingninger, men teoretisk kun midlertidigt, og det kræver en art kollektiv psykose hos spekulanterne før det er farligt for en valuta. Som følge af kurssvingningerne risikerer man imidlertid, at værdiflugt, og det er vist den risiko der plager svage landes valutaer mest i dag. Flugten består simpelthen i at alle aktører foretrækker at have deres værdier noteret i andre valutaer end en given, fordi de frygter et forestående fald af denne. Selvom årsagen til fænomenet er kurssvingningerne/spekulationen, så er selve flugten altså et mere umiddelbart fænomen for mange af de involverede: det er lidt som folk der forsøger at få deres penge ud af bankerne hvis de pludselig får mistillid til dem.”

- Personlig meddelelse fra Rasmus Bjerre, Filosofisk Debatforums Studiekreds

Det, at der kun kan være samlet overskud for finanskapitalisterne når markederne rent faktisk stiger, betyder at der kontinuerligt må finde en merværdiskabende monetariseret produktion sted, materiel såvel som immateriel, og at der skal være en stadig vækst i denne, fordi det samlede (akkumulerede) overskud for finanskapitalisterne netop beror på den nutidige ekspropriering af den (forventede) fremtidige vækst, jævnfør ovenfor.

Også hertil knytter Rasmus Bjerre nogle interessante kommentarer:

”Jeg synes sætningen er rigtig spændende men desværre også noget uklar. Den vigtigste uklarhed er vist: Hvad for en art nødvendighed er det, der formuleres med ”må” og ”skal”? Og sammenhængende hermed: hvad menes der med at markederne ”rent faktisk stiger”? Jeg ved ikke om en marxistisk analyse kan kaste mere lys over sagen – hvis den kan, vil du så ikke skitsere den, Ulrik? – men mine mere relativistiske fornemmelser kommer her:

- i. At markedet ”rent faktisk stiger” er et relativt fænomen: Markedet for værdipapirer stiger eller falder relativt til andre markeder. For tiden anbefaler hyggespekulationsklummisten i Economist f.eks. opkøb af kunst, for et par måneder siden var det u-landes statsobligationer, før det var det japanske aktier...
- ii. Så vidt jeg kan se afhænger de her markeder som helhed af et *nutidigt* behov for *fremtidig* råderet over værdi. I vore samfund har dette karakter af spekulation i den fremtidige ejendomsret til produktionsprocessens resultater, men det forekommer mig forkert at forveksle spillet om denne med den egentlige tilegnelse af værdien. Den fremtidige tilegnelse er vel forudsat men ikke identisk med den nutidige spekulation: Spillebrikkerne er de *nutidige* værdipapirer (herunder penge), og synes derfor at måtte have samme karakter uanset størrelsen af den senere kage til fordeling mellem spekulanterne. Eller rettere: hvis der ikke er andre kager at spille om vil ingen spillere forlade spillet alene af den grund at denne fremtidige kage er større eller mindre.
- iii. Jeg ved ikke hvorfra ”behovet for fremtidig råderet” kommer. På den ene side kan det måske forklares med at ”pengene er der”, og derfor er interessen i at ”opbevare” dem på den mest givende måde der også – en opbevaring vi ved på kapitalistiske betingelser må have karakter af risikabel cirkulation. På den anden side forekommer det mig at denne udlægning underspiller et *reelt* behov for sikkerhed for fremtidig råden over værdi. Grunden til at disse markeder ”rent faktisk stiger” er jo f.eks. at middelklassens behov for sikkerhed blandt andet tager form af enorme pensionsopsparinger, der ikke *kan* opbevares/cirkuleres på anden måde.
- iv. Jeg ved heller ikke om de to svar udelukker hinanden, men jeg synes de lægger op til forskellige opfattelser: det første svar lægger op til en forståelse af spekulationen som rent epifænomen, det andet til en forståelse af den som en perverteret varetægelse af et ægte behov. (Ja undskyld, hvis I er sådan nogle, der springer i deres kamphelikoptere når de hører

det udtryk. Jeg tror det for de sarte kan reformuleres som et spørgsmål om ”hæderlige motiver” eller lignende.)

v. men under alle omstændigheder forekommer svarene mig at problematisere den sammenhæng mellem spekulation og produktionsstigninger, som lidt klinger med i din sidste sætning, Alex: Det forekommer mig, at det *nutidige* ønske om *fremtidig* råden *ikke* er umiddelbart afledeligt af de fremtidige værdier, der ønskes råderet over.

eller sagt på en anden måde: sammenhængen mellem nutidigt ønske og kommende produktion(sstigninger) kan så vidt jeg kan se kun artikuleres på baggrund af en forståelse for hvad det vil sige at *værdi eksisterer i tid*. Uden at vide nok om det forestiller jeg mig at de marxistiske begreber om hhv. arbejdskraft(re)produktion og cirkulation er en slags artikulering af værdiens temporalitet på kapitalistiske betingelser, og at finanskapitalens nødvendige forudsætninger derfor må artikuleres som *cirkulationens* snarere end *produktionens* kapitalismeinterne nødvendighed.

- Personlig meddelelse fra Rasmus Bjerre, Filosofisk Debatforums Studiekreds

Også Ulrik Goos Iversen fra studiekredsen har responderet:

”optionshandelens mystiske verden er vel – som du selv antyder når du kalder optionshandel for væddemål om væddemål - i virkeligheden blot en ekstra krølle på kapitalfetschens usynlige hale: for allerede i det almindelige køb og salg af aktier ligger der nogle forventninger til kursforandringer, der som oftest vil være forbundne til produktionen (det kan selvfølgelig også være forventning om fx en lovændring der medfører skattefordele for den pågældende virksomhed) – og allerede her foretages en ekspropriering af endnu uudført arbejde. aktierne stiger (og købes derfor) ved forventningen om en bedre profit, et højere merværdiudbytte. Eller de sælges for at skaffe likvide midler til en effektivisering af produktionen (en forøgelse af den relative merværdi), hvis overskud er forventet ingenlunde realiseret. således igen videre overhovedet investeringer som jo kun foretages med forventning om profit.

væddemålet om fremtiden kommer ind allerede i den samme forstand: du sætter din lid til sony, jeg til dell. and the winner is ...

...

valutaspekulationen synes dog at være langt mere løsrevet fra den monetariserede basisproduktion, den merværdiskabende produktion, end spekulatjonen i aktier. I princippet behøver der ikke blive tilført mere ny værdi, end at den reproducerer den gamle, for man ville stadig kunne gamble om, hvem der så fik overskudsaktien og hvem der fik nitten. et sådan nulsumsspil ville karakterisere en ren lottoøkonomi – og det er vel lige netop det valutaspekulationen ville være, hvis den ikke var knyttet sammen med lånemarkedet, det vil blandt andet sige aktiemarkedet.

I praksis synes det dog nødvendigt at profitmassen stiger, dvs at der er en samlet økonomisk vækst i samfundet – hvilket ikke er uforeneligt med profitratefald, når blot produktionen (omsætningen) stiger tilstrækkeligt. Når profitmassen stiger, bliver skattegrundlaget større (staten bliver rigere), stiger lønningerne, stiger forbruget og alle er glade. men ingen er så glade som kapitalisterne, der ikke alene bliver rigere, men også bliver endnu mere rigere end resten af samfundet. når der er vækst, stiger den økonomiske ulighed – hvorfor den økonomiske ulighed da også er steget i dk de sidste 15 år – og selvfølgelig er steget eksplosivt i fx kina.

og glade og usunde kapitalister er det samme som en glad og sund kapitalisme.

den ekstreme halleluja-stemning som prægede it-boblen i 90'erne viser vel meget godt, det du skriver, at desto mere finansmarkedet på varemarkedets vegne tager forskud på glæderne, desto større pres sættes produktionen selvfølgelig under. Et firma der kun producerer et overskud på 1 million er selvfølgelig en drønende fiasko, hvis dets aktier/optioner allerede har været igennem cirkulationen flere gange og oppebærer en forventning om 100 millioners overskud. med uheldige ejercombinationer kan et ellers sundt firma tvinges til at lukke, fordi den faktiske profit ikke svarer til den forventede!

når forventningerne så stiger til det urealistiske, når investering bliver til pyramidespil, har kapitalen skudt sig selv i foden for alvor – ordentlige entreprenører er derfor heller ikke ligegalde med hvem der ejer deres aktier. det er tværtimod af stor betydning. hvad man jo ellers ikke skulle mene: en investering er vel en investering. for de entreprenante småkapitalister, som jeg kender er den økonomiske kapital som oftest ledsaget af kulturel kapital (know how) og social kapital (netværk). En af mine venner producerer fx noget soft ware og er blevet kontaktet af en større it-virksomhed, som gerne vil foretage en investering. det vil min ven kun gå med til, hvis de udover gyserne kan levere adgang til det amerikanske marked, som it-virksomheden allerede er ude på. desuden har de "æresord" på at det større firma ikke er ude på at sælge dem videre ved første og bedste lejlighed. æresord – den af bourdieu oversete ridderkapital – er bestemt ikke uden betydning eftersom kapitalister ved bedre end nogen andre, at finansieringsmarkedet er fuld af fup og fiduser.

for normale investeringer (sunde?) er det vel netop ikke tilfældet at de er baserede på ekspropriering af fremtidigt arbejde (men "kun" af nutidig). derimod er de bårne af forventning om et fremtidigt afkast.”

- Personlig meddelelse fra Ulrik Goos Iversen, Filosofisk Debatforums Studiekreds

Med hensyn til værdiens temporalitet har Ulrik også noget at tilføje:

”... Værdien er en kimære opstået gennem den praktisk rationelle, men fornuftsmæssige umulige forestilling, at brugsværdier – blodpølser og computerprogrammer – kan udveksles på et objektivt grundlag. Så snart dette altså såre usandsynlige bytte er foretaget, burde denne kimære forsvinde tilbage til Peter Pan, Jahve og alle de andre røverhistorier nede fra mosen. Og det ville den sandsynligvis gøre, hvis ikke den kollektive fantasi som har fremmanet den, var så kontinuerlig og praktisk aktiv i og over tid. Holdt vi alle inde med at bruge penge i et stykke tid, ville de forsvinde. Og deres fysiske udtryk – sedler, mønter, værdipapier – ville ligge tilbage som mystiske slangeham, afsjælede og betydningstømte legemer.

Det fucking fantastiske er, at værdien er det konkrete fysiske arbejde omsat til spirit pur! Og værdiens cirkulation minder mest af alt om den hinduistiske sjælelære, med den undtagelse, at det overskydende arbejde (merarbejdet=merværdien=profiten), når det er udført, forsvinder ind i tilværelsen som værdi ikke individualiseret, men – og dette er et særkendetegn ved kapitalistisk værdiproduktion – som ren socialitet. Karmaen er her ren kvantitet (lige bortset fra valutaen altså, som jo ikke er ligegyldig). Værdien eksisterer i tid, fordi den praksis, der konstituerer den, bliver ved med at foregå. Og denne praksis forudsætter omvendt værdien. Forestillingen og praksissen forudsætter hinanden. Allerede med pengene har socialitetens realitet vundet over produktionsprocessens virkelige menneskers konkrete individualitet. Relationen mellem mennesker hævder sin virkelighed som uomgængeligt eksistentiale i en grad, at menneskene på hver side af relationen mister sin betydning. Dette når sin foreløbige kulmination i den hypermoderne finanskapitalisme.

Spørgsmålet om værdien i dag er den samme som for, say, 30 år siden, er meningsløst for værdien *er* slet ikke. Er Jahve den samme, er Peter Pan? Penge er en forestillet ret til en forestillet mængde varer produceret af (nogen andre i) fællesskabet. Altså en kvantificeret ejendomsret til fællesskabets rigdom. desto flere penge, desto større ret. o hvilken salig glæde at vide, at de 500 kroner i min skrivebordsskuffe kan veksles til et par fadbamser og et blow job i løbet af ingen tid (prostitutionen er således intet andet end mandens evige ret til sex, når som helst, hvor som helst, blot organiseret – som alt andet – kapitalistisk). og o hvilken salig glæde at vide at de 90.000 kroner på min pensionsopsparing giver mig ret til i fremtiden at nyde frugterne af unge raske menneskers ihærdige indsats ved samlebandene i Ukraine og Peru (eller hvor produktionen til den tid vil være blevet henlagt) – og retten er for arbejderer så meget mere indlysende, som at det er penge jeg selv har tjent. Blot underligt, ikke, at de for at forblive det de er, "værdifulde", skal ud og svedes igennem igen og igen indtil jeg en dag smider dem efter en charterrejse til Antarktis.

hvad vi vil gøre i pensionisternes investeringsklub, hvis det skulle vise sig, at intet ungt menneske til den tid fandt det tiden værd at checke ind ved samlebandet på vores retmæssige ejendom, fabrikkerne, det ved jeg ikke. selv tage af sted og giv en hånd med ved produktionen? eller sende vores glatte investeringsrådgivere afsted i blå kedeldragter. eller, mere sandsynligt, gøre som vi altid har gjort så godt: sende vores egne drenge i grønt afsted i kamphelikoptere og tvinge de satans kommunister tilbage på fabrikkerne.

sanktionsmuligheder af denne art, altså kontant vold, er hvad der sikrer den proces, der gør værdien real over tid. For værdien kan kun bevare sig som penge-kapital-finanser, hvis dens rodfæstethed i den materielle produktion – dvs. i udbytningen af arbejderklassen – ikke risikerer at blive undermineret af sindssyge proletarer, der nægter at underkaste sig den civiliserede verdens hævdundne traditioner. smartere end at holde muligheden for en sådan voldelig opretholdelse af skik og brug på egne famlende hænder, er at knytte de produktive regioners militære magthavere til sig, således at de mod betaling kan gøre arbejdet for os. Skulle nogen antaste vore fabrikker eller plantager i Brasilien, har vi vor mand i Rio til at føre sagen for os (selvom det kan blive nødvendigt (fordelagtigt) på forhånd at sikre sig og hyre nogen til at skyde eventuelle ledere af et kommende oprør). Uenigheden mellem USA og EU går jo sådan set bare på dette: skal vi gøre det direkte eller indirekte. Og den glade harmoni, der er opstået på det seneste og som for øvrigt er dårligt nyt for verdens fattige, baserer sig på det fornuftige: vi skal gøre begge dele.

igen: værdien må hele tiden manifestere sig, veksle mellem bytte og produktion, for ikke at forsvinde. denne konstante gentagelse af vare-penge-metamorfofen er tilligemed en gentagen anerkendelse af samfundsmæssigheden, som værdien repræsenter: den er trosbekendelse og edsaflæggelse overfor et samfund, der kvitterer med at balancere det usandsynlige: privat ejendomsret og højeffektiv cirkulation ("auohaoh but how long ... hooouw loong?") .

Også den hjemlige debat om velfærdssamfundets overlevelse i globaliseringens tidsalder kan ses i det perspektiv. det forpulede problem ved situationen er jo: Hvordan bevarer vi rigdommen? hvilke kvalitative former skal metamorfoserne have. alle er enige om at vi ikke kan stikke rigdommen ind under hovedpuden – men hvorfor egentlig ikke? Vi har et landbrug der kan forsyne os alt rigeligt, vi har et industrielt produktionsapparat der fungerer ualmindeligt fortræffeligt. Hvorfor skulle dette blive taget fra os, bare fordi de andre bliver rigere? Altså jeg er ikke idiot, så jeg kender selvfølgelig godt svarene, men det er nu alligevel sjovt at spørge dumt ind i mellem. Det er værdiens evne til at bevare sig som værdi der er under pres. Og først derigennem trues den materielle rigdom og evnen til at reproducere den. Hvordan skal vores værdi-rigdom altså bevares, hvilke metamorfoser er

mulige. Et bud er at, hvis værdien ikke kan sys ind i sofaerne, og hvis vi ej heller kan forvente at fortsatte investeringer i det almindelige produktionsapparat kan genføde værdien som det ellers har været så dygtigt til i de foregående århundreder, så kan den måske inkorporeres eller snarere sås i den opvoksende ungdom. Og så skal denne ungdom selvfølgelig overtales til at blive her (jf information i dag)., når den (jomfruelig som en anden Maria af nazerat besvangret af den hellige ånd, værdien af vort døde arbejde, genføder guds søn, den fuldbårne, frelseren i form af den "immaterielle værdi", "fleksibelt arbejde", kort sagt den hemmelige arbejderdrøm: flipproletaren genfødt som den lykkelige arbejder!) begynder at sprøjte værdien ud igen, fornyet og forstørret. Så må man bare be til guderne om at metamorfosen lykkedes (i modsætning til tømrersvendens pinlige fiasko). og se – tvivlen er sgu allerede begyndt at snige sig ind. Er det virkelig pålideligt, at de egoistiske snotunger der sidder bag mig i biografen og spyr popkorn og rager hinanden i skridtet skulle kunne indeholde, kropsligt simpelthen, min – og grundet den lave fødselsrate – plus en halv kollega og en arbejdsløs alkoholikers fremtidige velfærd? Kimen til mine by pass operationer og charterferier og forbrug af luksusludere sidder ifølge arbejderbevægelsens erhvervsråd der i brystet på kioskeforpagterens søn mohammad! En LATTERLIG tanke! men ikke desto mindre samme tanke som vor tids evangelister – forfattere af velfærdsrapporter mv. – til stadighed fremfører.

men alle forslag om styring af uddannelsesvalg og gennemførelsestid, alle forslag om lavere mindsteløn ("Startløn" "We're absolute beginners") er i mine øjne håbløse forsøg på at undgå det uafvendelige: reproduktionen af kapitalismen er intimt forbundet til de laveste produktionsomkostninger og dem kommer vi først i nærheden af, når vi har været helt nede og vende.

For mig at se er det mærkeligt at man ikke har overvejet at lade metamorfosen foregå der hvor den kan foregå, nemlig i den rentable produktion i de nyindustrialiserede lande. Vi har atombomben for fanden, hvor svært kan det være. og alle taler om at styrke det vi allerede er gode til. Hey, vi er pisse gode og har mange års erfaring med nådesløs udbytning af unge mennesker, der frie som fuglen, alligevel ikke har bedre at foretage sig end at gøre os rigere. det vi har brug for er ikke at uddanne vore egne unge til de sidste krampetrækninger af den produktion, der foregår i vesten. Skal vi overhovedet poste penge i dem, skulle det være for at forme lige dele diplomater (manipulatorer) og voldsmonopolsadministratorer (politi og militær), som kan holde dampen oppe på vore fabrikker i lavtlønsregionerne. nå ja, og et par stykker til at afløse Casper Kristensen når han tørrer ud.”

- Personlig meddelelse fra Ulrik Goos Iversen, Filosofisk Debatforums Studiekreds

Indholdsfortegnelse:

Historien og Descartes	1
Arbejde og socialt liv	3
Fælleden	4
Antagonismen	6
Basis og overbygning	7
Spinozismen	8
Den absolutte tilblivelses proces	9
Jura og kapitalens magt	13
Karneval og monstre	15
Den 3. verden	16
Kapitalens troskab	18
Finanskapitalen	20
Kapitalistisk krise, kolonisering og dialektik	22
Præcision og relevans	24
Hvor ligger potentialet?	25
Virtualitet	27
Kapitalismens korthus	29
Køn, ideologi og performativitet	31
Bilag A: Mail-diskussion i Filosofisk Debatforums studiekreds om den moderne finanskapital	33

Litteraturliste:

Arrighi, Giovanni (1994) *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times*. London: Verso.

Bacchi, Carol Lee (1999) *Women, policy and politics: The construction of policy problems*. Thousand Oaks: SAGE.

Bakunin, Mikhail (1842) *The Reaction in Germany*. Tilgængelig på:
<http://www.marxists.org/reference/archive/bakunin/works/1842/reaction-germany.htm>³⁰

³⁰ En række ældre værker, af Bakunin, Marx og Pashukanis, er angivet med primærreference til www.marxists.org frem for en trykt udgave. Dette skyldes, at nogle af disse værker findes i forskellige oversættelser som i papirform ofte er svært tilgængelige hvorfor en reference hertil nok er entydig, men ikke særlig tilgængelig og nem at finde, hvor teksten er langt lettere at google på [marxists.org](http://www.marxists.org). Denne side inkorporerer således nogle af de ideer om ikke-profitmotiveret arbejde i fællesskab som behandles i projektet, som med fordel kunne udbredes til videnskabelig og anden publicering, i det værkerne her er frit tilgængelige for alle, og hvad der kommer op på siden afgøres kollaborativt i et forsøg på en fortløbende direkte demokratisk proces hvor det er de værker som bliver fundet nyttige og nogen vil bruge tid på at taste/skane ind der kommer op, og hvor sidens legitimitet og anvendelighed følger af at denne proces rent faktisk virker i praksis. Netop i videnskabelig publicering, hvor teksterne som oftest er skrevet af offentligt ansatte og købes af offentlige universitetsbiblioteker mv., er det helt unødvendigt at der skal skydes et begrænsende profit-led ind i, form af

- Campbell, Martha (1997) "Marx's Theory of Money: A Defense" I: Mosley, Fred og Campbell, Martha (eds.) *New investigations of Marx's method*. pp. 89-120. New Jersey: Humanities Press International.
- Cohen, G. A. (1988) *History, labour and freedom: Themes from Marx*. Clarendon.
- Deleuze, Gilles (1994 [1968]) *Difference and Repetition*. New York: Columbia University Press.
- DeLanda, Manuel (2002) *Intensive science and virtual philosophy*. London: Continuum.
- Deleuze, Gilles (1994 [1968]) *Difference and Repetition*. New York: Columbia University Press.
- Deleuze, Gilles og Guattari, Felix (1984 [1972]) *Anti-Oedipus: Capitalism and schizophrenia*. London: The Athlone Press. I teksten kaldet 'AØ'
- Foucault, Michel (1984) "What is Enlightenment?" ("Qu'est-ce que les Lumières?") I: Rabinow, Paul (ed.) *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books, pp. 32-50. Tilgængelig på: <http://foucault.info/documents/whatIsEnlightenment/foucault.whatIsEnlightenment.en.html>
- Freire, Paulo (1972) *Pedagogy of the oppressed*. New York: Herder and Herder
- Ganssmann, H. (1988): "Money – a Symbolically Generalized Medium of Communication? On the Concept of Money in Recent Sociology." I: *Economy and Society*. Vol. 17, no. 3, pp. 285-316.
- Hardt, Michael og Negri, Antonio (2000) *Empire*. Cambridge: Harvard University Press. I teksten kaldet 'Empire'
- Hardt, Michael og Negri, Antonio (2004) *Multitude: War and democracy in the age of empire*. New York: Penguin Press. I teksten kaldet 'Multitude'
- Holland, Eugene W. (1999) *Deleuze and Guattari's Anti-Oedipus: Introduction to schizoanalysis*. Oxford: Routledge.
- Holloway, John (2002) *Change the World Without Taking Power*. London: Pluto Press.
- Klein, Naomi (1999) *No logo: Taking aim at the brand bullies*. New York: Picador
- Mandel, Ernest (2005 [1989]) "Hvad er en revolution?" I: *Socialistisk Information*, nr. 197, 2005.
- Marcuse, Herbert (1970 [1955]) *Eros og civilisationen: En filosofisk Freud-undersøgelse*. København: Gyldendal.
- Marx, Karl og Engels, Friedrich (1845) *The German Ideology. (Die deutsche Ideologie)*. Tilgængelig på: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/index.htm>
- Marx, Karl (1849) *Lønarbejde og Kapital (Lohnarbeit und Kapital)*. Tilgængelig på: http://www.mlwerke.de/me/me06/me06_397.htm

private forlag, og hvis ikke det er muligt for det videnskabelige miljø at arrangere en hensigtsmæssig publikation af bøger og tidsskrifter i et kollektivt samarbejde med andre motiver end profit, så er vi ilde stedt. Med hensyn til Marx' værker ville det være mere præcist at bruge tysksprogede udgaver, men mit tyske er desværre ikke godt nok hertil.

Marx, Karl (1858) *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie. (Outlines of the Critique of Political Economy)*. Tilgængelig på:
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/index.htm> I teksten kaldet 'Grundrisse'

Marx, Karl (1861) *Marx's Economic Manuscripts of 1861-63*. Tilgængelig på:
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1861/economic/index.htm>

Marx, Karl (1972 [1867]) *Kapitalen. 1. bind*. København: Rhodos.

Marx, Karl (1972 [1893]) *Kapitalen. 3. bind*. København: Rhodos.

Negri, Antonio (1991 [1981]) *The savage anomaly: The power of Spinoza's metaphysics and politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Neocleous, Mark (2003) "Staging power: Marx, Hobbes and the personification of capital" I: *Law and Critique*. Vol. 14, no. 2, pp. 147-165

Pashukanis, E. B. (1924) *The General Theory of Law and Marxism*. Tilgængelig på:
<http://www.marxists.org/archive/pashukanis/1924/law/index.htm>

Schumpeter, Joseph A. (1976 [1943]) *Capitalism, socialism and democracy*. London: George Allen & Unwin.

Soto, Hernando de (1989 [1986]) *The other path: The invisible revolution in the Third World*. New York: Harper & Row.

Wallerstein, Immanuel (2004) *World-Systems Analysis: An Introduction*. Durham, N. C.: Duke University Press.

Žižek, Slavoj (1989) *The sublime object of ideology*. London: Verso.

Litteratur fra projektseminaret 'Velfærdspolitik – levevilkår, køn, etnicitet og social arbejde – metodologier og forskningsdesign'

Bacchi, Carol Lee (1999) *Women, policy and politics: The construction of policy problems*. Thousand Oaks: SAGE. pp. i-vii, 1-64, 91-111

Bak, Carsten Kronborg (2004) *Demokratisering og individualisering af fattigdommen? En kvantitativ og kvalitativ belysning af fattigdom i Danmark*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, København, pp. 9-55, 98-115

Mathiesen, Anders og Højberg, Henriette (2003) "Sociologiske feltanalyser: Om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser" i: Fuglsang, Lars og Olsen, Poul Bitsch (red.) *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag. pp. 233-274

Mik-Meyer, Nanna (2004) *Dømt til personlig udvikling: Identitetsarbejde i revalidering*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, København. pp. 7-27, 100-193